

HÖGSKOLAN
DALARNA

Att lämna och bearbeta ett utträde från en nyreligiös rörelse

En kvalitativ innehållsanalys på fyra individers berättelser om deras erfarenheter av att lämna de nyreligiösa rörelserna Familjen och Knutbyförsamling

Författare: Marcus Zilén

Institution: Institutionen för kultur och samhälle

Handledare: Sanja Nilsson

Examinator: Torsten Hylén

Ämne: Religionsvetenskap

Kurskod: GRK2P4

Högskolepoäng: 15 hp

Betygsdatum: 2023-06-09

Högskolan Dalarna

791 88 Falun

Sweden

Tel 023-77 80 00

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera uppsatsen i fulltext i DiVA. Publiceringen sker Open Access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av uppsatsen.

Open Access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten Open Access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (öppet tillgänglig på nätet, Open Access): Ja

Abstract

Enligt många forskare råder det en brist på forskning angående utträden ur nya religiösa rörelser samt vilka följder ett utträde får för den avhoppande individen. Det föreligger även en diskrepans inom forskningsvärlden gällande hur utträden tenderar att verkställas. Med bakgrund mot detta ämnar studien dels att bidra med ökade insikter i hur utträdesprocessen tar sig i uttryck och dels att belysa hur avhoppare ur nya religiösa rörelser bearbetar sitt utträde. I studien har fyra olika individers erfarenheter av att lämna en nyreligiös rörelse analyserats genom en innehållsanalytisk metod på deras livshistorier. Individernas respektive berättelser publicerades i böcker som kan betecknas som tillhörande memoar- och självbiografiska genren. Resultatet och analysen påvisar att utträdesprocessen är en ambivalent och stegvis process. För samtliga individer infann sig ett påtagligt tvivel och dessa tvivel innefattade kritiska tankar gentemot ledarskapet, rörelsens doktriner och dess föreskrivna praktiker. Avhoppet relaterades till att samtliga individer succesivt tappade sina sympatier för ledarna, gruppens dogmer och praktiker. Studien påvisar även att ett socialt stöd i anslutning till avhoppet underlättar utträdesprocessen. Individernas hantering och bearbetning av utträdet illustrerade komplexiteten i att anpassa sig till samhället utanför rörelsen. Efter en tid lyckades dock individerna i varierande grad att integrera sig i samhället. Detta efter att de intagit en ny roll som överensstämmer med majoritetssamhällets förväntningar och lyckats träda in i nya sociala och meningsfulla gemenskaper.

Nyckelord: Familjen, Knutbyförsamlingen, avhopp, utträdesprocess, bearbetningsprocess

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
1. Inledning.....	5
1.1. Syfte och frågeställningar	6
2. Bakgrund.....	6
2.1 Vad är en nyreligiös rörelse och hur ska begreppet förstås?	6
2.2. Familjen (Guds barn).....	7
2.3. Knutby Filadelfia.....	9
3. Metod och material	13
3.1. Metod.....	13
3.1.1 Livshistorier och livsberättelser som metod	13
3.1.2. Tillämpningen av innehållsanalys som analysmetod	14
3.2. Material och avgränsningar	15
3.3. Presentation av böckerna	16
3.3.1. Knutbyflickan	17
3.3.2. Instängd.....	17
3.3.3 De oskuldsfulla.....	17
4. Teori.....	18
4.1. Ett social konstruktivistiskt perspektiv på livshistorier	18
4.2. Teoretiska modeller och perspektiv på utträden.....	19
5. Introduktion av den tidigare forskningen	25
5.1. Tidigare forskning.....	26
6. Resultat och analys.....	33
6.1. Del 1- En ingress och sammanfattning av individernas berättelser om livet i rörelsen innan avhoppet	33
6.1.1. Knutbyflickan- Linnéas berättelse om livet i Knutbyförsamling.....	33
6.1.2 Instängd- Håvard's berättelse om livet i Familjen	35
6.1.3. De oskuldsfulla- Systrarna Celeste och Julianas berättelser om livet i Familjen.....	38
6.2. Del 2- Resultat och analys av empirin	40
6.2.1. Orsaker till utträdet	40
6.2.2. Avgörande händelser och skeenden som leder till ett fullbordat utträde	43
6.2.3. Livet efter utträdet	46

6.2.4. Hanterandet och bearbetandet av utträdet	50
6.3. Del 3- Sammanfattning av de mest centrala slutsatserna	53
7. Avslutande diskussion och slutsatser	55
7.1. Hur ser utträdesprocessen från den ny religiösa rörelsen ut?	55
7.2. Hur hanterar och bearbetar avhopparna sitt utträde?	57
7.3. Material- och metoddiskussion	60
7.4. Förslag på vidare forskning	62
8. Referenser	63

Inledning

Nyreligiösa rörelser har ofta ett antal kännetecken, varav några tydliga karakteristiker är: ett spänningsförhållande gentemot majoritetssamhället, ett tydligt vi mot dem perspektiv och utlovandet av tillgång till den transcendenta och gudomliga sfären. För individen som ingår i en sådan rörelse uppstår ofta en känsla av att vara en del av en utvald grupp av troende med särskild närhet till Gud och den absoluta sanningen (Wright 2007:187-188). Den nya religiösa rörelsens huvudsakliga motpol och antagonist tenderar att vara antikultrörelsen, vilken ofta består av tidigare medlemmar i rörelsen samt familj och släktingar till medlemmar i rörelsen. Antikultrörelsen är allierade med media, socialarbetare, psykologer, hälsoexperter och även ett fåtal forskare. Antikultrörelsen hävdar att nyreligiösa rörelser ägnar sig åt hjärntvätt och indoktrinering för att rekrytera, bibehålla och kontrollera sina medlemmar. Denna bild av nyreligiösa rörelser har länge dominerat offentlighetens syn på nya religiösa rörelser, men har avfärdats av flertalet forskare inom det religionssociologiska fältet (Wright 2007:188). Mycket av den befintliga litteraturen har baserats på två motsatta uppsättningar av premisser. Enligt den första manipuleras och vilseleds medlemmen in i rörelsen, för att sedan utsättas för hjärntvätt som hindrar individen från att utöva sin fria vilja att lämna rörelsen. Enligt den andra går individer som utövar sin religionsfrihet med i huvudsak välmenande nya religiösa rörelser som de kan lämna fritt när som helst. Fast när de i somliga fall socialiseras in i en gemenskap som förändrar deras individuella identitet till en gruppidentitet, vilken konstituerar strikta moraliska förpliktelser och beteende- och tankemönster, uppstår svårigheter att lämna rörelsen (Rothbaum 1988:207-208).

Forskning angående framför allt utträden ur nyreligiösa rörelser, men också konsekvensen av ett avhopp, lyser med en tämligen stor frånvaro, i synnerhet i jämförelse med forskning beträffande anslutningar till nya religiösa rörelser (Liedgren 2007:71; Wright 1988:143). Det råder inte heller någon forskningskonsensus beträffande hur utträden tenderar att genomföras. Somliga forskare hävdar att avhoppet karakteriseras av plötsliga beslut medan andra menar att avhoppet präglas av en stegvis process (Wright 1988:144).

Det är rimligt att anta att utträdesprocessen ur den nya religiösa rörelsen relateras till bearbetningsprocessen efter avhoppet. Det är även plausibelt att anta att orsaken till själva avhoppet kan bidra med relevant information gällande individens erfarenheter i rörelsen. Avhopparens erfarenheter av sitt engagemang i rörelsen, såväl som den emotionella processen att lämna en rörelse som utgjort ett ramverk i individens världsuppfattning och bidragit med en

sammansvetsad gemenskap mellan medlemmarna påverkar förstås individens hantering och bearbetning av utträdet. Således är det centralt att tillägna sig en förståelse för individens erfarenheter i rörelsen för att nå insikter i de dilemman som den tidigare medlemmen ställts inför när ett utträde realiserats.

Med bakgrund mot det som nämnts ovan motiveras studien dels med avseende på att bidra med ökade kunskaper i hur utträdesprocessen från nya religiösa rörelser kan manifesteras, och dels utifrån att bidra med ökade insikter om hur avhopparen kan få effektiv hjälp efter att ha lämnat rörelsen.

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur fyra individers utträden från de nyreligiösa rörelserna Familjen och Knutbyförsamlingen manifesteras och hur avhoppare hanterar och bearbetar sitt utträde efter att de lämnat dessa nyreligiösa rörelser.

Syftet mynnar ut i följande frågeställningar:

Hur ser utträdesprocessen från Familjen och Knutbyförsamlingen ut?

Hur hanterar och bearbetar avhopparna sitt utträde efter att de lämnat rörelsen?

2. Bakgrund

Bakgrundsavsnittet är uppdelat i två teman. Först förklaras i möjligaste mån vad en nyreligiös rörelse är och varför Familjen och Knutbyförsamlingen kan betecknas som just nyreligiösa rörelser. För det andra syftar avsnittet till att belysa Familjen och Knutbyförsamlingens historia samt hur medlemmarnas liv påverkas av rörelsens praktiker, dogmer och hierarkiska strukturer. Således kan läsaren tillägna sig en förståelse för berättarnas redogörelser för sina liv.

2.1 Vad är en nyreligiös rörelse och hur ska begreppet förstås?

Det är inte ett enkelt förehavande att definiera begreppet nyreligiös rörelse, eftersom det är ett mångfacetterat begrepp. Det råder således ingen allennarådande konsensus beträffande vilka rörelser som ska betecknas som nyreligiösa rörelser. I det religionsvetenskapliga fältet används begreppet inte sällan som en paraplybeteckning för somliga religiösa rörelser med

vissa gemensamma karaktärsticker (Frisk 2007:9), och denna uppsats gör en liknande definiering av begreppet. De har ofta en karismatisk ledare, strikta hierarkiska strukturer, höga krav på engagemang, uppfattas som avvikande och har ofta en konfliktfylld relation till det omgivande samhället (Frisk 2007:9; Nilsson 2019:16,217; Wright 2007:187-188).

Nyreligiösa rörelser är även mer dynamiska och förändras i större omfattning än traditionella religioner. Eftersom dessa rörelser präglas av förändring och att många konverterat till rörelsen är de ofta mer hängivna, men löper också en större risk att förlora många av sina medlemmar (Frisk 2007:9). Både Familjen och Knutbyförsamlingen delar dessa ovan nämnda särdrag och faller därför inom ramen för begreppet nyreligiös rörelse i denna uppsats.

I denna uppsats kommer läsaren att stöta på termer som relateras till nyreligiösa rörelser, exempelvis religiösa minoritetsgrupper, kontroversiella minoritetsreligioner, destruktiva rörelser och sekt. Alla dessa beteckningar ska förstås som att de ingår i paraplybeteckningen nyreligiösa rörelser i denna uppsats.

2.2. Familjen (Guds barn)

Familjen, tidigare benämnt som Guds barn, grundades i Kalifornien 1968 av David Berg (Frisk 2007:36;Frisk, Nilsson & Åkerbäck 2017:284). Bland medlemmarna kallas han för Moses David och av vissa, främst av första generationsmedlemmarna kallas han för ”pappa”, vilket vittnar om hans tidigare nära relation till sina medlemmar (Frisk 2007:37,183). Familjen härstammar från den evangeliska kristna rörelsen och den efterkommande populära Jesusrörelsen på 1960- och 70-talet. Redan från början av rörelsens historia betonades vikten av att missionera om möjligheten att uppnå frälsning genom Jesus Kristus. Till en början var målgruppen ungdomar, företrädesvis hippies eller andra med samhörighet med dåtidens motkultur (Frisk 2007:38). Berg kombinerade kristna apokalyptiska läror med hippierörelsens idéer. Rörelsens syfte var att leva så som de första kristna och därmed ansågs det essentiellt att bo i kollektiv där alla tillhörigheter ägdes gemensamt (Frisk 2007:38;Frisk, Nilsson & Åkerbäck 2017:284). Rörelsen växte inledningsvis exponentiellt och mindre församlingar upprättades på olika platser i världen (Frisk m.fl. 2017:285).

Rörelsens medlemsantal har minskat succesivt med tiden. Sammanlagt har över 40 000 personer anslutit sig till rörelsen, men år 2007 fanns det bara omkring 3000 personer kvar som var heltidsengagerade i rörelsen. Det finns desto fler personer-uppskattningsvis 80 000 individer- som betraktar Familjen som sin närmaste religiösa inspiration. De flesta av dessa kommer ifrån öststaterna och tredje världen (Frisk 2007:37,58). Från 2010 och framåt har

rörelsen till stor del upplösts som en konsekvens av en omorganisering. Omorganiseringen innebar att medlemmarna inte längre behövde bo i kollektiv. Syftet var att öka medlemmarnas valfrihet, men ledde i stället till att många valde att lämna rörelsen. Hemundervisningen blev valfri, tidigare restriktioner angående sexuella relationer utanför gruppen upphörde att gälla och medlemmarna uppmuntrades att inspireras av andra kristna samfund (Frisk m.fl. 2017:286).

Bergs lära handlade inte enbart om att missionera för Jesus, utan även mot ”systemet”, med dess korrupta politiska, ekonomiska och religiösa strukturer. Några karaktäristiska särdrag som urskiljer gruppen från andra kristna grupper var just spänningsförhållandet mot majoritetssamhället och de konventionella kyrkorna, vilka betraktades som korrupta. Berg uppfattades av sig själv och av anhängarna som en profet. Han predikade om att sluttiden var nära och kan därmed betraktas som en domedagsprofet (Frisk 2007:39). Profetian innehåller redogörelser för olika katastrofer som kärnvapenkrig, sjukdomar och att Antikrist kommer att regera på jorden i sju år innan Jesus anländer och förgör Antikrists anhängare för att slutligen upprätta ett idealiskt tusenårsrike. Medlemmarna av familjen kommer att få en särskilt viktig roll som regenter och lärare i tusenårsriket. De kommer även att ha andliga kroppar som gör dem odödliga (Frisk 2007:42).

Spänningen gentemot det omgivande samhället grundar sig inte enbart i det kollektivistiska levnadssättet isolerat från de övriga samhället och den starka indignationen mot ”systemet”. Ett av familjens kanske tydligaste särdrag är dess betoning på kärlek, både till Gud och mellan medlemmarna. Accentueringen av kärleken kopplades samman med en positiv inställning till sexualitet. Den liberala synen på kärlek och sexualitet medförde att Berg föreskrev att medlemmarna skulle ”dela med sig” (sharing), vilket innefattade att sexuella relationer med flera partners främjades. Två år senare, 1978, uppmuntrade Berg medlemmarna att utöva metoden ”flirty fishing”, som innebar att medlemmarna skulle värva nya medlemmar genom att ha sex med dem. Under vissa perioder har den liberala synen på sexualitet även involverat barnen i rörelsen och somliga har utsatts för övergrepp. Det har dock varit svårt att fastställa omfattningen av sexuella övergrepp på barn inom rörelsen. Som en konsekvens av flera avhoppares vittnesmål om erfarenheter av sexuella övergrepp utförde myndigheter i flera länder räder mot olika kollektiv. Ingenstans fann man indikationer på sexuella övergrepp (Frisk 2007:44). Under 80-talet och framåt förändrades det- från majoritetssamhällets perspektiv- avvikande sexuella praktikerna inom rörelsen. Numera ligger synen på sexualiteten relativt nära majoritetssamhällets dito, bortsett från dess andliga konnotationer (Frisk 2007:61).

Karaktäristiskt för många nyreligiösa rörelser är deras hierarkiska strukturer, och Familjen är inget undantag, dock har de hierarkiska systemen kommit att frekvent förändras genom rörelsens historia. När rörelsens medlemsantal ökade under början av 70-talet skapades ett hierarkiskt system där ledare på olika nivåer inrättades, och de i lägst rang (som kallades får) hade ett relativt litet inflytande. Eftersom medlemsantalet ökade minskades närheten mellan Berg och medlemmarna. För att kunna sprida sina förkunnelser skickade han brev till medlemmarna, så kallade MO-brev. Dessa MO-brev betraktades som heliga skrifter. Efter ett par år uppstod det dock konflikter mellan Berg och ledarskapet, eftersom det uppdagades att det förekommit maktmissbruk, korruption och ifrågasättanden av Bergs roll som Guds profet. I samband med detta avsattes alla ledare och en omorganisering ägde rum. Varje koloni skulle själva bestämma sina egna ledare framöver. Omorganiseringen tog hårt på rörelsen och vad som kan beskrivas som ett massutträde blev ett faktum. Dels som en konsekvens av att många ledare berövats sin position, dels på grund av bristen på struktur i organisationen (Frisk 2007:40-41).

Berg avled år 1994. Han efterträddes av hans änka Maria och hennes nya man Peter Amsterdam. Efterträdarna leder rörelsen med hjälp av profetior och uppenbarelser från Jesus och Berg. Somliga ifrågasatte deras legitimitet och lämnade rörelsen, men många stannade också kvar (Frisk 2007:46). På senare tid har Familjen genomgått en demokratiseringsprocess. Förvisso har rörelsen blivit mer toppstyrd, då auktoriteten i de viktigare frågorna ligger hos de högsta ledarna. Samtidigt har vardagslivet blivit mer frihetligt och demokratiskt än tidigare, med avseende på exempelvis mindre övervakning från ledarskapet och större frihet i sin tro. Medlemmarna uppmuntras också att rösta och vara delaktiga i de beslut som påverkar deras kollektiv (Frisk 2007:56-57).

2.3. Knutby Filadelfia

Filadelfiaförsamlingen i Knutby bildades 1921 som en pingstförsamling och upphörde att existera 2018. Mycket av Knutby Filadelfias ideologi korresponderade med traditionella kristna värderingar och trosuppfattningar. Det förelåg en konservativ syn på könsrollerna inom församlingen. Mannen var familjens överhuvud och hade därmed ett ansvar för sin familj och skulle ombesörja kvinnan i hushållet. Församlingen hade en positiv syn på sexualitet inom äktenskapet, men tog ett starkt avståndstagande mot utomäktenskapliga relationer. Med tiden influerades församlingen alltmer av trosrörelsen, där Livets ord får betraktas som en tydlig inspirationskälla (Frisk m.fl 2017:291-292).

Fram till mitten på 1980-talet hade Knutby Filadelfia ett relativt litet antal medlemmar. Detta förändrades i samband med att den unga hängivna pastorn Wincent blev en ledare för församlingen. Hans karismatiska preferenser tillsammans med intensiva praktiker av andeutdrivning, tungomålstal, helande och profetior lockade till sig yngre hängivna och sökande personer till församlingen. År 1992 anslöt sig Åsa Waldau till församlingen och medlemsantalet ökade. Waldaus karismatiska läror förkunnade domedagsprofetior, ett upphöjande av pastorerna och en tilltagande isolering från det omgivande samhället. Samtidigt bidrog Waldaus karismatiska läror, där hon bland annat framställde sig själv som exceptionellt nära Jesus, till ett ökat intresse och engagemang inom församlingen. I början av 2000-talet intensifierades de teologiska läror, vilka innefattade andeutdrivning och profetior om domedagen, såväl som tron på att Waldau var Kristi brud. Med hjälp av de teologiska läror konstruerades en intern maktstruktur inom församlingen. Desto närmare den enskilde medlemmen var Waldau ju högre esoteriska insikter om Kristi bruds kommande giftermål med Jesus. Likaledes hade ledarna ett tolkningsföreträde i frågan om profetiorna, och tillgången till kunskaper om dessa profetior var avhängigt ens position i makthierarkin (Nilsson 2019:71-84). Under loppet av några år hade Waldau lyckats fördubbla medlemsantalet till ungefär 100 personer (Frisk m.fl 2017:292).

År 2016 uppstod det intriger bland ledarskapet sinsemellan och bland medlemmarna och vissa ledare. I media porträtterades det att en osund kultur hade etablerats kring pastor Fält och Waldau. Den tidigare så karismatiska ledaren Waldau tvingades lämna Knutby Filadelfia. Hennes makt och inflytande hade nått oproportionerliga höjder. Församlingens tilltro till ledarskapet minskade, och den religiösa övertygelsen om Kristi brud tycktes vara ett minne blott. Inte långt senare upplöstes församlingen (Nilsson 2019:7,91-93).

Den reella stigmatiseringen av Knutbyförsamlingen inleddes efter de ökända händelserna 2004, betecknat av media och allmänheten som Knutbydramat. Pastorn Helge Fossmo instruerade sin älskarinna, Sarah Svensson, att mörda hans fru och hans nya älskarinnas man. Fossmos fru avled till följd av skotten medan älskarinnans man överlevde. Svensson var av den föreställningen att det var Guds ord förmedlat via sms-meddelanden som hon följde när hon utövade dessa våldshandlingar. Senare uppdagades det att Helge Fossmo skrivit meddelandena och han dömdes följaktligen till anstiftan till mord. Knutbydramat 2004 i kombination med de oortodoxa läror, odemokratiska hierarkiska strukturerna, promiskuitet etc., tjänade som motivering till att exkludera församlingen från pingstgemenskapen och isoleringen blev ett faktum. Likaledes stigmatiserades församlingen av det omgivande samhället i ljuset av medias

rapportering av församlingen som en kontroversiell sekt där mord, sex och avvikande religiösa uppfattningar präglade församlingen (Nilsson 2019:77).

Med bakgrund mot dessa ovan nämnda händelser förändrades församlingen succesivt till en strikt hierarkisk och autonom rörelse där främst Waldau, men även vissa högt uppsatta ledare, hade inflytande i nästan varje skede och beslut i de övriga medlemmarnas liv (Nilsson 2019:92-93). Karaktäristiskt för församlingen var dess spänningsförhållande till majoritetssamhället, den hierarkiska strukturen och det höga kravet på engagemang. I toppen av hierarkin positionerades Waldau och i nedstigande led "bordet" (bordet var högt uppsatta medlemmar som fick äran att äta middag med Waldau. Bordet bestod av tolv medlemmar, inspirerat av Jesus tolv lärjungar) och högre pastorer, längre ned i rangordningen återfanns de övriga medlemmarna (Nilsson 2019:162).

Ett liknande hierarkiskt system förelåg även i ungdomsgruppen, som kallades Hästen. Inom Hästen fanns det interna maktstrukturer. Majoriteten av medlemmarna i Hästen hade föräldrar som tillhörde det högre skiktet i församlingen. De äldre i församlingen hade ett visst inflytande på ungdomarna i gruppen. Exempelvis uppmuntrade föräldrarna sina barn att skapa nära vänskapsrelationer med ledarna i ungdomsgruppen, då de ansågs vara särskilt nära Gud. Likaledes påverkades gruppens identitet, värderings- och normsystem av idealiserande föreställningar av de vuxna som innehade en position vid bordet (Nilsson 2019:195-198). De totala tendenserna och höga kraven på engagemang gestaltades i flera former. Dels förväntades både unga och äldre att kontinuerligt utföra dagsverken åt församlingen och vara närvarande vid samtliga gudstjänster, dels fordrades det av de äldre att ungdomsgruppen skulle umgås på fritiden. Waldau och i viss mån andra högt uppsatta medlemmar bestämde var medlemmarna av bordet och ungdomsgruppen skulle befinna sig rent fysiskt och vilka sysslor de skulle utföra. Den påtagliga nivån av isolering bland medlemmarna i bordet och ungdomsgruppen omfattade inte bara en avskildhet från det övriga samhället, utan också från övriga församlingsmedlemmar.

Även om det fordrades ett ökat engagemang hos medlemmarna som var situerade högt upp i hierarkin, så hade det även sina fördelar. De anförtroddes djupare insikter i de esoteriska och eskatologiska lärorna och befann sig nära den karismatiska ledaren Waldau (Nilsson 2019:218-222). En särskilt destruktiv företeelse som praktiserades inom församlingen var andlig utfrysning. De var ledarna, företrädesvis Waldau, som dikterade om en individ var ren eller oren och när personen ifråga kunde betraktas som ren igen. Att bli stämplad som fel förde med sig flera negativa implikationer. Förutom att bli socialt avvisad av övriga

församlingsmedlemmar, så kunde också den utfrysade föräldern fråntas föräldrarollen och en annan medlem ta över föräldraskapet tills den utfrysade blivit ren eller rätt igen (Nilsson 2019:153-155, 225-227).

3. Metod och material

I detta avsnitt redogörs och motiveras det för den metod som använts för att besvara uppsatsens frågeställningar och uppfylla uppsatsens syfte. Sedan presenteras och motiveras valet av empiri som analyserats i uppsatsen samt vilka avgränsningar som gjorts. Avslutningsvis ges en kort presentation av de tre böckerna som blivit föremål för analys i uppsatsen.

3.1. Metod

I denna studie används en innehållsanalytisk metod på fyra individers livshistorier. Nedan följer en beskrivning av livshistorier och livsberättelser som metod på en generell nivå. Vidare presenteras tillämpningen av den innehållsanalytiska metoden.

3.1.1 Livshistorier och livsberättelser som metod

Jag har valt att använda mig av livsberättelse som metod. Livsberättelser och livshistorier används vanligen i de forskningsfält som intresserar sig för skrivna livsdokument som exempelvis självbiografier, biografier, memoarer, dagböcker etc. (Johansson 2005: 213). En livsberättelse kan definieras som en individs berättelser om sitt liv eller vissa aspekter av dennes liv. Forskning som anlägger ett fokus på livsberättelser tenderar att belysa hur olika aspekter av en människas liv påverkar individens identitet och skapar mening i livet (Johansson 2005:23). Studiet av livsberättelser kan mynna ut i en mängd olika intressanta perspektiv. I analyserandet av livsberättelser är det möjligt att tillägna sig förståelser för människors livsvärldar- de regler och tolkningsramar som används för att förstå oss själva och andra. Genom att undersöka individers berättelser om sig själva ges en möjlighet att få en inblick i hur människors konstruktioner av sin egen identitet formas samt hur individer upplever och tolkar sina subjektiva liv (Johansson 2005:23-24). Johansson gör (2005:213-217,220,294) en distinktion mellan den livshistoriska metoden och livsberättelse som metod. Även om dessa två metoder kan sägas vara nära besläktade så finns det ändå vissa särskiljande drag, ofta tillämpas dock båda metoderna i analysen av ett empiriskt material. En tydlig skillnad är att den livshistoriska metoden intresserar sig för berättelsens innehåll, vilket bland annat innefattar vad som hände och vilka erfarenheter som presenteras. Livsberättelsen lägger större vikt vid berättelsens form, då fokuset förskjuts till de narrativa medlen som uttrycks för att berätta om sitt liv. I denna uppsats kommer fokuset att vara på att belysa berättelsens innehåll, men de narrativa medlen som framförs i berättelsen kommer även i viss mån att behandlas.

3.1.2. Tillämpningen av innehållsanalys som analysmetod

Den analysmetod som har använts i denna uppsats har till stor del inspirerats av Anna Johanssons bok (2005) ”*Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*”. Författaren framför (Johansson 2005:285,287) tre olika dimensioner i analysen av en livsberättelse, vilka betecknas som innehållsanalys, analys av uttrycksmedel/form och analysen av den interpersonella dimensionen. Alla dessa dimensioner tenderar att vara integrerade i en analys av livsberättelser, och denna studie är inget undantag i det sammanhanget. Oftast brukar dock en dimension betonas beroende på studiens syfte. Vidare presenterar Johansson (2005:288-289) två olika modeller: 1) helhet kontra kategori samt 2) innehåll kontra form. Den första modellen illustrerar vilken enhet som blir föremål för analys, om man analyserar texten i sin helhet eller om man analyserar specifika delar av texten. Den andra modellen indikerar huruvida analysen anlägger ett fokus på innehållet eller formen i berättelsen. En innehållsanalys kan, som tidigare nämnts, innefatta besvarandet av frågor som: vad som hände och varför det hände? En sådan ansats kan betecknas som en explicit innehållsanalys. En läsning som intresserar sig för berättelsens form belyser sådant som intrigens struktur, händelsernas ordning, om berättelsen är koherent eller inte och valet av metaforer eller värderande kommentarer. Eftersom denna uppsats är intresserad av att undersöka hur utträden ur nya religiösa rörelser kan ta sig i uttryck och hur avhoppare bearbetar sitt utträde, så anser jag det tillämpligt att använda mig av en innehållsanalys med särskilt fokus på vissa delar av berättelsen, nämligen de textavsnitt som kan relateras till utträdes- och bearbetningsprocessen av ett avhopp från den nyreligiösa rörelsen. Dessa textavsnitt har sedan tolkats och definierats för att slutligen kategoriseras in i olika signifikanta teman som kan förklara hur själva utträdes- och bearbetningsprocessen såg ut.

I analysen av empirin har jag även använt mig av ett urval av Lieblich sammanfattande råd och steg i en innehållsanalys (Johansson 2005:291). (1) De specifika temana följdes från berättelsens början till slut. Således gjordes en närläsning av själva utträdes- och bearbetningsprocessen. (2) Temat kan belysas explicit och vara tämligen återkommande alternativt tilldelas ett tämligen smalt utrymme, men vissa redogörelser eller allusioner kan indikera på att temat ändå har en central betydelse. (3) I anslutning till läsningen formulerades övergripande reflektioner om hur temat framställdes, och jag var särskilt vaksam på inkonsekventa och ofärdiga redogörelser. (4) Sedan färgmarkerades de avsnitt i texten som behandlade utträdes- och bearbetningsprocessen av avhoppet. (5) Slutligen analyserades temats

sammanhang och de mest relevanta aspekterna av innehållet. Temana har sedan relaterats till tidigare forskning samt de utträdesmodeller och teoretiska perspektiv på bearbetningsprocesser som jag redogör för i teoriavsnittet.

3.2. Material och avgränsningar

De tre böcker som analyserats i denna uppsats är *”Instängd: mina år i sekten Guds barn och hur jag blev fri”*, skriven av Håvard Lillethun (2021), *”Knutbyflickan: Livet i sektens innersta krets”*, författad av Linnéa Kuling (2020) och *”De oskuldsfulla: (Tre berättelser systrars berättelse om sin uppväxt i den religiösa sekten Familjen och om deras flykt från detta liv”*, skriven av Celeste Jones, Kristina Jones och Juliana Buhning (2007). Jag har valt att inte fokusera på Kristinas berättelse i boken *”De oskuldsfulla: (Tre berättelser systrars berättelse om sin uppväxt i den religiösa sekten Familjen och om deras flykt från detta liv”*. Denna avgränsning baseras på två skäl. För det första var Kristinas utträde inte en konsekvens av ett aktivt och självständigt val, utan det var hennes moders beslut som genererade i att hon lämnade rörelsen. För det andra har det infunnit sig en viss tidsbrist i arbetet med studien, vilket gjorde det nödvändigt att avstå från hennes berättelse.

För att innehållsanalysen skulle vara särskilt relevant ville jag försäkra mig om att böckerna behandlade både utträdes- och bearbetningsprocessen. Det var även av stor vikt att berättarna hade erfarenheter av att vara medlemmar i en nyreligiös rörelse, utifrån min användning av termen i denna uppsats.¹ Samtliga ovannämnda böcker uppfyllde dessa kriterier. Berättelserna bygger på erfarenheter och minnen av deras liv i en nyreligiös rörelse. Författarna betonar att berättelserna är återskapade utifrån deras hågkomster, så som de minns dem, vilket bör tas i beaktande. Alla böckerna kan betraktas som tillhörande den självbiografiska genren och memoargenren. Karakteristiskt för memoargenren i allmänhet är dess skildringar av det förflutna utifrån författarens egna minnesbilder av vissa specifika händelser. Trovärdigheten i redogörelserna är särskilt signifikanta inom memoargenren. (Björk, *Nationalencyklopedin*, memoarer 2023-04-24). Genren har många likheter med självbiografien, även om det föreligger vissa centrala skillnader. Exempelvis är självbiografien mer litterärt utformad och präglas

¹ Läs bakgrundsavsnittet 2.1 ”vad är en nyreligiös rörelse och hur ska begreppet förstås?”, för att se definitionen av termen nyreligiös rörelse i relation till denna uppsats.

därmed i större utsträckning av fiktion. Memoarer gör i högre grad anspråk på att förmedla en korrekt bild av verkligheten (*Nationalencyklopedin*, självbiografi 2023-04-24).

Johansson menar att (2005: 223-224,286-287,323) det är centralt att ta hänsyn till sammanhanget i vilken berättelsen utformats. Detta kritiska perspektiv är särskilt viktigt i analyserandet av memoarer och självbiografier. Sådana berättelser ska alltid förstås som att de är konstruerade i ett samspel mellan berättaren å ena sidan och mottagaren av berättelsen å andra sidan. Med detta i åtanke är det rimligt att anta att berättaren konstruerar ett narrativ som tilltalar mottagaren av berättelsen. Det är även så att retrospektiva berättelser präglas av ett urval där berättaren, medvetet eller omedvetet, lyfter in och sällar bort information. Det är inte heller otänkbart att författarna till böckerna som analyseras i denna uppsats överdramatiserar vissa händelser, så att de får en intresseväckande och sensationell karaktär.

Johansson använder sig bland annat av sociologen Erving Goffmans teori när hon ska förklara berättelser som avser att presentera självet. Goffman påstår att (Johansson 2005:88) individer som genom sin berättelse presenterar sig själv, gör det utifrån syftet att förmedla en bild av sig själv som en acceptabel aktör i det sociala livet. Goffman menar att (Johansson 2005:90-91) berättarens självbild och berättelsen om ens egna subjektiva liv ofta anpassas till majoritetssamhällets värderingar och normer. Goffman menar vidare att individer som presenterar sig själva tenderar att göra det utifrån premissen att lyfta fram sig själv i en så positiv anda som möjligt. Det är dock vanskligt att bedöma i vilken grad berättelserna ska betraktas som tillkonstlade. Goffmans teoretiska perspektiv på berättelser förutsätter en strategisk och manipulerande individ, vilket han fått utstå kritik för (Johansson 2005: 91). Oavsett, så är det centralt att inneha ett kritiskt perspektiv på berättelser som inbegriper individers redogörelser för sina subjektiva liv.

3.3. Presentation av böckerna

Denna uppsats intresserar sig för olika individers redogörelser för deras erfarenheter av att lämna en nyreligiös rörelse. Nedan presenteras en kort introduktion av böckerna som varit föremål för analys i denna uppsats. Huvudfokus för studien var att undersöka hur avhopp från nya religiösa rörelser genomförs och hur individerna sedan hanterar och bearbetar sina utträden.

3.3.1. Knutbyflickan

Den första boken som blev föremål för analys var *"Knutbyflickan: livet i sektens innersta krets"*, författad av Linnéa Kuling (2020). Boken handlar om Linnéas berättelser om sitt liv i Knutby Filadelfia. Linnéa blir en del av Knutbyförsamlingen som ett litet barn och lämnar församlingen när hon är en ung kvinna. Avsikten med boken är att beskriva varför så många stannade kvar i Knutbyförsamlingen samt att ge läsaren insikter i hur det var att vara uppväxt och leva inom församlingen.

3.3.2. Instängd

Den andra boken som lästs och analyserats är *"Instängd: mina år i sekten Guds barn och hur jag blev fri"*, skriven av Håvard Lillethun (2021). Boken behandlar Håvards redogörelser och tankar om sitt liv och sina erfarenheter i Familjen (Guds barn). Håvard var en tonåring när han anslöt sig till gruppen och en medelålders man när han lämnade rörelsen. Syftet med boken var att genom berättelserna av sina erfarenheter inspirera andra att ha modet att bryta sig loss och djärvhet nog att vara sig själva. Skrivandet av boken har också varit en viktig del i författarens bearbetning av sitt förflutna och har möjliggjort att han lyckats finna sig själv i livet utanför rörelsen.

3.3.3 De oskuldsfulla

Den sista boken som analyserades var *"De oskuldsfulla: tre systrars berättelse om sin uppväxt i den religiösa sekten Familjen och om deras flykt från detta liv"*. I boken redogör de tre systrarna Celeste, Kristina och Juliana för sina erfarenheter av deras barndom och tonår i den nyreligiösa rörelsen Familjen (Jones, Jones & Buhring 2007:7-9). Jag har valt att inte fokusera på Kristinas berättelse. Denna avgränsning baseras på två skäl, dels på grund av tidsbrist, dels för att Kristinas utträde inte utgjordes av ett autonomt val utan avhoppet var snarare ett resultat av mammans avhopp från rörelsen. Kristina var dessutom mycket ung när hon lämnade rörelsen tillsammans med sin mamma och några av sina syskon.

4. Teori

Denna uppsats betraktar berättelser ur ett social konstruktivistiskt perspektiv. Detta perspektiv ger en förklaring till hur berättelser är inordnade i olika teman och beaktar berättelsernas utformning som socialt situerade. Individens redogörelser angående sina liv ska förstås som en komplex retrospektiv företeelse, vilken produceras utifrån individens nuvarande sociala och kulturella kontext.

Jag kommer i mitt analysarbete av empirin om avhopp och dess medföljande konsekvenser utgå från Wrights (1988) och Wrights och Ebaughs (1993) upplägg angående utträdesprocesser. De delar in utträden i tre olika kategorier, bestående av 1) rollteorier, 2) kausala processmodeller och 3) organisatoriska modeller. Vidare presenteras Rothbaums (1988) teoretiska resonemang beträffande konsekvensen av individens avhopp från nya religiösa rörelser och individens hanterande av sina utträden. Dessa teoretiska perspektiv och modeller har tillämpats inom utträdesforskningen på nya religiösa rörelser.

4.1. Ett social konstruktivistiskt perspektiv på livshistorier

Denna uppsats intar en kritisk ansats på livshistorier i den bemärkelsen att de förstås som en komplex retrospektiv företeelse. Berättelser angående tidigare erfarenheter i nya religiösa rörelser tenderar att följa vissa narrativa teman (Frisk 2017:29). Frisk hävdar (2017:64-66) att berättelser är förankrade i den kontext som subjektet befinner sig i för stunden. Narrativa konstruktioner präglas av urval och subjektiva tolkningar grundade i nuvarande meningssystem och erfarenheter. Därmed är sanningshalten i redogörelserna relativt komplexa att bedöma, både från avhoppare och aktiva medlemmar i nyreligiösa rörelser. Minnet och berättelser är således selektiva och påverkas av olika omständigheter, som exempelvis ens nuvarande sociala relationer och sammanhang. Likaledes påverkas berättelsernas utformande av metaberättelser konstituerade av exempelvis massmedier och den samhälleliga diskursen (Frisk 2017: 29-30, 64-66). Wright och Ebaugh menar att (1993:121) retrospektiva redogörelser ger oss en inblick i berättarens nuvarande situation, och tolkas samt berättas utifrån ett nutida sammanhang.

Ett avhopp från en nyreligiös rörelse innefattar ofta dramatiska händelser och leder till ett skifte av sin identitet som fordrar rationella förklaringar både för sig själv och andra. De som lämnar en nyreligiös rörelse upplever inte sällan ett tillstånd av desillusion och ånger över att ha varit en del av rörelsen. När berättaren söker förklara och förstå sitt avhopp, så gör hon det på ett sätt som avspeglar den nuvarande självförståelsen och identiteten. Ett vanligt sätt att förklara ens

tidigare medlemskap är att beskylla rörelsen för att ha övertygat eller manipulerat en in i rörelsen, snarare än att man själv gjort ett aktivt val att ansluta sig till rörelsen. Avhoppet beskrivs då ofta i termer av en plötslig upplysning om rörelsens brister och ett erkännande av yttre påtryckningar som viktiga orsaker till utträdet (Wright & Ebaugh 1993:121-122).

Sanja Nilssons avhandling, *”Performing Perfectly- Presentations of Childhood in Knutby Filadelfia Before and After the Dissolution of the Congregation”*, belyser på ett tydligt sätt hur narrativa konstruktioner förändras i ljuset av kontextuella aspekter. I avhandlingen intervjuas samma individer i Knutbyförsamlingen under olika tidpunkter och i olika kontexter, som medlemmar och sedermera som avhoppare. De samstämmiga positiva narrativen som presenteras om rörelsen och dess ledare förändras när de väl lämnat församlingen. Narrativet förbyts och livet i rörelsen beskrevs som präglade av höga krav på perfektion, social stigmatisering inom gruppen och auktoritära maktstrukturer (2019:8, 218). Nilsson hävdar bland annat att nuvarande lojaliteter och aktuella mål avgör vilket narrativ som ges företräde (2019:237). Innan avhoppet ansågs samhället vara den reella fienden, efter avhoppet var det ledarna inom församlingen som var de verkliga antagonisterna. När medlemmarna hoppade av och församlingen upplöstes tycktes samhället erbjuda hjälp och välkomna de tidigare medlemmarna med öppna armar (Nilsson 2019:240).

Wright och Ebaugh (1993:123) påstår att det finns ett samband mellan hur redogörelserna för avhoppet presenteras i relation till hur lång tid som har passerat efter utträdet. Det finns en tendens att redogörelserna för avhoppet och inställningen till rörelsen som man lämnat är mer negativ om man nyligen verkställt avhoppet. Om en längre tid förflutit sedan avhoppet ökar distansen till erfarenheterna och redogörelserna blir mindre känslomässigt laddade. Desto längre tid som individen har befunnit sig utanför gruppen, ju högre sannolikhet att man tillägnat sig en ny roll och identitet, och därmed lyckats bearbeta sina tidigare erfarenheter.

4.2. Teoretiska modeller och perspektiv på utträden

Det finns en mångfald av olika teoretiska modeller och perspektiv som behandlar orsaker till att ett utträde realiserar samt hur individer hanterar och bearbetar sina avhopp. Modellerna skiljer sig åt med avseende på rörelsens karaktäristiker, vilken roll medlemmen har i rörelsen, om engagemanget i rörelsen präglas av frivillighet eller ofrivillighet och om avhoppet sker till följd av en individs missnöje eller av flera individers missbelåtenhet med rörelsen (Wright 1988:146). Wright hävdar dock att (1988:146) det går att finna tre olika teoretiska perspektiv

och modeller som forskare tenderar att använda sig av: (1) rollteorier, (2) kausala processmodeller och (3) organisatoriska modeller. Rollteorin vilar på antagandet att aktörens handlingar och beteenden präglas av de normativa förväntningar, förpliktelser eller krav som konstitueras inom gruppen. Individens agens påverkas och formas således i ett samspel av de förväntningar som de signifikanta andra har på individen (Ebaugh & Wright 1993:124). Individens accepterande av rollförväntningarna kan uttryckas på olika sätt, exempelvis genom att slentrianmässigt och oengagerat inta rollen eller att till fullo internalisera den föreskrivna rollen som gruppen bejakar (Wright 1988:146). Kausala processmodeller beaktar utträdesprocessens kausala faktorer, vilka är uppdelade i olika faser, som sedermera leder fram till ett utträde från rörelsen (Ebaugh & Wright 1993:126). De organisatoriska modellerna anlägger ett fokus på rörelsens strukturella och organisatoriska komponenter. Utifrån detta perspektiv tenderar avhoppet att härledas till religiösa rörelsens organisatoriska förändringar eller misslyckanden. Det kan handla om exempelvis förändringar eller misslyckanden i att uppnå ideologiska och religiösa mål eller inbegripa omorganiseringar i ledarskapet. (Ebaugh & Wright 1993:128; Wright 1988:155).

Från ett rollteoretiskt perspektiv innebär avhoppet att individen avsäger sig sin tidigare roll som gruppmedlem för att i stället inta en ny roll som före detta medlem. Enligt Ebaugh medför rollskiftet fyra komplexa problem som måste omförhandlas för att individen ska lösgöra sig från gruppen och skapa en ny identitet som före detta medlem: (1) inträdet i rollen som tidigare medlem, (2) bearbetandet av den tidigare rollen, (3) sociala sanktioner och (4) ett skifte i vänskapskretsar (Ebaugh & Wright 1993: 124). Rollutträdesprocessen har dubbla implikationer, å ena sidan fordras ett lösgörande från en roll som har varit essentiell för individens självidentifikation, å andra sidan måste en ny identitet konstrueras utifrån den nya rollen som fortfarande påverkas av före detta rollen. Nya religiösa rörelser är grupper som ofta kräver ett högt engagemang, samtidigt som gruppen socialiserar individer in i en känslös och nära gemenskap med strikta moraliska förpliktelser. Att lösgöra sig från en sådan rörelse är bara ett steg i rollutträdesprocessen. Avhopparen måste rättfärdiga för sig själv och andra varför hen var en medlem i gruppen. För många tidigare medlemmar är det en långsam process att slutligen nå insikter i varför och hur de kunde vara en del av en grupp som de nu avvisar. Flertalet avhoppare bevarar vissa rollkaraktärsticker även efter de lämnat gruppen, vilket försvårar ett lyckat rollövertagande och identitetsskifte. Ebaugh och Wright samt Beckford (Ebaugh & Wright 1993: 124-125) påvisar att många upplever svårigheter att lämna gruppens gemenskap

och gruppens ideologi bakom sig. Vidare resulterar inte sällan svårigheten i att inta nya roller och identiteter efter avhoppet ångest och social alienation.

Enligt Bromley och Shupe (Wright 1988:147) inleds utträdesprocessen med en rollkonflikt. Dessa rollkonflikter förekommer i anslutning till den bristfälliga relationen mellan ledaren och medlemmen i högintensiva eller auktoritära nyreligiösa rörelser. När ledarens krav eller förväntningar på medlemmen överstiger dennes vilja eller möjlighet att följa dessa förpliktelser uppkommer en rollkonflikt hos medlemmen. I en sådan situation kommer sannolikt medlemmen att erfara en känsla av tvivel och börjar därför successivt att distansera sig från medlemsrollen, eftersom engagemanget och rollen inte motsvarar förväntningarna. Inte sällan brukar en ny fas inledas i sådana situationer där individen försöker inta nya roller utanför rörelsen. Bromley och Shupe (Wright 1988:147) hävdar att många avhoppare engagerar sig i antikulturrörelser efter utträdet. Ett sådant rollskifte tenderar att införlivas efter att avhopparen gått i terapi eller på andra sätt bearbetat sina erfarenheter. Avhopparna förmedlar gärna sina erfarenheter av livet i destruktiva nyreligiösa rörelser för att avskräcka eller hjälpa andra i liknande situationer. Delaktigheten i antikulturrörelsen hjälper avhopparen att finna en ny gemenskap, identitet och mening.

Beckford hävdar att (Wright 1988:148) rollteorin är ett tillämpbart analytiskt verktyg eftersom den tar utträdesprocessens ambivalenta och obestämda karaktäristiker i beaktande. Beckford påstår att (Wright 1988:148) det finns en mångfald av olika orsaker till att fullborda ett utträde och att det därför allt som oftast inte går att finna en gemensam källa till att avhoppet genomförs. Avhopparnas redogörelser för omständigheterna kring utträdet brukar också vara tveksamma och fragmentariska. Likaledes föreligger det sällan noggrant utstakade planer på hur utträdet ska realiseras, i stället tenderar avhoppet att vara präglade av spontana beslut.

Beckford menar att (Wright 1988:148) när avhopparen beslutat sig för att lämna rörelsen har hen ofta svårt att helt överge sin tidigare roll som medlem och tenderar att fortsatt präglas av rörelsens tanke-system. Vidare uttrycker Beckford att (Wright 1988:148) avhopparen försöker anpassa sin nya roll efter utträdet så att den är i samklang med majoritetssamhällets förväntningar.

Skonovd har lanserat (Wright 1988:150) en kausal processmodell som syftar till att förklara den stegvisa processen som leder fram till ett avhopp. Enligt Skonovd (Wright 1988:150) inleds utträdesprocessen med en kris. Krisen kan uppkomma utifrån interna eller externa omständigheter. De interna faktorerna kan innefatta sådant som sociala störningar eller social

isolering, mellanmänskliga konflikter och fysisk eller psykisk exploatering. Yttre faktorer inbegriper ett ökat fokus på karriären, skolan eller utomstående relationer snarare än den religiösa rörelsen. Nästföljande fas innefattar en omvärdering av individens identitet, livsstil och världsuppfattning. Som ett svar på denna omvärdering kan individen rationalisera, omdefiniera eller fly från problemen. I slutändan måste individer som konfronteras med en sådan kognitiv dissonans omdefiniera situationen så att de upplevda motsägelserna elimineras, om detta inte lyckas återstår alternativet att lämna rörelsen. Under nästföljande fas uppfattas ideologiska konflikter som orsaker till missnöje och oengagemang gentemot rörelsen, och rörelsens känslomässiga kontroll över individen avtar. I slutskedet av processen befinner sig individen mellan två sociala världar, då individen strävar emot att finna sin nya identitet. Den kognitiva omorganiseringen är själva slutprodukten av avhoppet. Det är då individens assimileringssprocess in i majoritetskulturen påbörjas, vilket kan ske på ett mer eller mindre framgångsrikt sätt (Wright 1988:150-151).

Enligt Wright (Ebaugh & Wright 1993:126) föreligger det främst fyra utlösande orsaker som sätter igång processen att lämna en nyreligiös rörelse: (1) Avtagande avskildhet från det omgivande samhället, (2) Bristande kontroll över medlemmens sociala relationer, (3) En upplevd brist på framgång i att uppnå religiösa och/eller ideologiska mål och (4) Ledarskapets inkonsekventa handlingar i förhållande till de ideal som de förespråkar och representerar.

I den andra fasen i utträdesprocessen tenderar individen att hitta flera motiveringar till varför utträdet ska realiseras. Dessa betecknas som sidofaktorer alternativt underordnade faktorer, och denna fas tenderar att innefatta känslomässiga påtryckningar från familjen, att återvända till skolan eller ett tilltagande intresse för alternativa religiösa trossystem. Wright hävdar att (Ebaugh & Wright 1993:127) dessa sidofaktorer inte bör betraktas som huvudanledningar till avhoppet, dock menar Wright att de kan få en effekt i vissa kritiska livssituationer. I nästföljande fas presenteras (Ebaugh & Wright 1993:127) skilda sätt att genomföra och manifesteras sitt utträde. Somliga lämnar rörelsen i tysthet och i hemlighet medan andra gör det öppet, men utan att söka konflikter med ledare eller andra medlemmar i gruppen. Ytterligare ett sätt att lämna, om än relativt sällsynt, är att en stark indignation gentemot rörelsen karakteriserar utträdet. Det finns ett signifikant samband i hur utträdet gestaltas beroende på hur länge medlemmen varit en del av rörelsen. De som varit medlemmar en kortare period (mindre än ett år) tenderar att göra mindre väsen ifrån sig och lämna rörelsen i tysthet. Medlemmar som varit en del av rörelsen under en längre period (tre år eller mer) har en ökad benägenhet att konfrontera, ställa krav och varsamt överväga sina beslut om att lämna rörelsen.

Den sista fasen i utträdesprocessen handlar om individens sociala omorientering samt tillägnandet av en ny plausibilitetsstruktur som är förenlig med den nya sociala kontexten i vilken avhopparen befinner sig i. De nya och nygamla sociala relationerna, vilka exempelvis förvärvas i skolan, inom familjen, inom arbetet eller andra religiösa gemenskaper underlättar individens utträdesprocess. När en individ erfar en avsaknad av specifika plausibilitetsstrukturer och upplever en frånvaro av social samhörighet befinner sig individen i en social förvirring betecknat som "floating". Wright hävdar dock att merparten av avhopparna lyckas lämna denna fas och tillägna sig en ny plausibilitetsstruktur och meningsfulla sociala gemenskaper. (Ebaugh & Wright 1993: 127; Wright 1988:152-153).

Wright framlägger att (Ebaugh & Wright 1993:127) merparten av avhopparna kan hantera sina erfarenheter på ett konstruktivt vis, då många drar lärdomar från sin tid i nya religiösa rörelser. En relativt liten skara hävdar att de blivit utsatta för hjärntvätt, och de som anser sig ha blivit hjärntvättade är oftast de som inte lämnat gruppen frivilligt och blivit föremål för avprogrammering.

Zad och Garner, som specifikt intresserat sig för att frambringa ett teoretiskt perspektiv på organisatoriska orsaker till avhopp, framhåller att (Ebaugh & Wright 1993:129-130) främst tre förändringar inom rörelser leder till avhopp, varav två av dessa förändringar är särskilt relevanta för nya religiösa rörelser. Den första relateras till ledarskapets incitament att förändra de tidigare abstrakta ideologiska eller religiösa målen till att omfatta andra mål som kan locka nya medlemmar till rörelsen. Den andra formen av förändring syftar till att bevara och upprätthålla rörelsens fortsatta existens. Nyreligiösa rörelser är särskilt känsliga för drastiska förändringar eftersom själva medlemskapet i dessa rörelser vilar på att en trygg och familjär gemenskap upprätthålls. Plötsliga förändringar i medlemmarnas dagliga rutiner, konflikter bland medlemmar eller skiften i ledarskapspositioner tenderar att leda till avhopp (Ebaugh & Wright 1993:130).

Rothbaum menar att (1988:205-206) avhopparen ställs inför ett antal komplexa problem efter utträdet. Den tidigare medlemmen förlorar sin identitet, livstruktur, vardagliga rutiner och meningen med livet. Individen tenderar att förlora sin tidigare starka gemenskap inom rörelsen och saknar därmed en grupp-gemenskap. Avhopparen befinner sig således i ett tillstånd av social rotlöshet, då hen inte kan identifiera sig med sin tidigare grupp och inte heller med majoritetssamhället. Avhopparen tar med sig rörelsens fientliga synsätt på det omgivande samhället. Samtidigt har majoritetssamhället en negativ bild av rörelsens som individen lämnat. Individen måste således konstruera en ny identitet utanför rörelsen, vilket kan vara smärtsamt

och ångestfyllt, men också ge utrymme för produktivitet. Rothbaum hävdar att (1988:207) avhopparens hanterande av sitt utträde är avhängigt flera faktorer, vilka inkluderar individens personlighet, tidigare erfarenheter i rörelsen, hur utträdet verkställs och i vilken mån avhopparen har ett socialt stöd utanför rörelsen.

En konsekvens av utträdet är att avhopparen separeras från gruppidentiteten och återupptäcker sig själv som en unik individ. Denna övergång upplevs ofta som både befriande och utmanande, då friheten att tala fritt, handla efter sin egen vilja och ta ansvar över sitt eget liv länge varit bortom ens egna kontroll (Rothbaum 227-228).

5. Introduktion av den tidigare forskningen

Nedan presenteras tidigare forskning som har relevans för studiens syfte och frågeställningar. En del av den forskning som presenteras behandlar främst utträdesprocessen, medan annan forskning fokuserar på både utträdes- och bearbetningsprocessen alternativt enbart bearbetningsprocessen. Det kommer även att kort beskrivas hur dessa forskningsbidrag hittades.

Liedgren Dobronravoffs (2007) avhandling och Pannofino och Cardano (2017) artikel hittades efter att sökningar gjorts på relevant forskning angående utträdes- och bearbetningsprocesser från nyreligiösa rörelser på DiVA portal och söktjänsten Summon. Liedgren Dobronravoffs (2007) avhandling belyser framför allt utträdesprocessen, men även vilka konsekvenser ett avhopp kan resultera i för individen. Pannofino och Cardanos (2017) artikel lyfter också utträdesprocessen och vilka konsekvenser ett avhopp kan medföra. De anlägger även ett fokus på hur avhoppare, genom sina självbiografier, tenderar att redogöra för sina avhopp och sitt förhållningssätt till rörelsen som de lämnat. Frisks forskning (2017) påträffades när jag sökte efter litteratur på stadsbiblioteket i Uppsala. Jag läste igenom boken översiktligt och upptäckte tämligen omgående att den var relevant, och bekant eftersom jag läst vissa delar av den tidigare. Frisks forskning (2017) behandlar tidigare medlemmars berättelser och erfarenheter av att ha varit en del av kontroversiella minoritetsgrupper samt vilka följder de fått för individerna. Forskningen fokuserar även på själva utträdesprocessen och dess olika konsekvenser. Lalich och McLarens (2018) bok togs med i uppsatsen efter rekommendation av min handledare. Dessutom hade jag läst vissa delar av boken i en tidigare läskurs i min utbildning, och jag drog mig till minnes att det förekom vissa relevanta aspekter i deras forskning som med fördel kunde inkorporeras i denna uppsats. Lalich och McLaren (2018) intresserar sig främst för att beskriva vilka erfarenheter som individer ger uttryck för i nyreligiösa rörelser och hur avhoppare från dessa rörelser lyckas bearbeta sina tidigare erfarenheter och acklimatisera sig i den nya tillvaron utanför rörelsen.

Dessa forskare använder sig av olika begrepp för att beskriva dessa rörelser, vilka är nyreligiösa rörelser, religiösa minoritetsgrupper, kontroversiella minoritetsreligioner,

destruktiva rörelser och sekt. Samtliga av dessa begrepp ingår i parablybeteckningen för nyreligiösa rörelser i denna uppsats.²

5.1. Tidigare forskning

Liedgren Dobronravoff undersöker i sin avhandling ”Att bli, att vara och att ha varit- om ingångar och utgångar ur Jehovas vittnen i Sverige”, dels hur och under vilka omständigheter som individer ansluter sig till Jehovas vittnen, dels hur utträdesprocessen ur samfundet ser ut (2007:14). Det empiriska materialet består av intervjuer av såväl aktiva medlemmar, som tidigare medlemmar i Jehovas vittnen. Sammantaget intervjuades 20 personer, vilka var jämnt fördelade i respektive kohort av medlemmar och ex-medlemmar. Författaren analyserade även en dagbok från en tidigare medlem. Enligt författaren var dagboken ett gott komplement till intervjustudierna, eftersom dagboken gav en unik och informativ inblick i hur själva utträdesprocessen artade sig (Liedgren Dobronravoff: 2007: 97,101-102,106). Frågorna som ställdes till intervjupersonerna handlade om deras erfarenheter av inträdet i samfundet och motiv till beslutet att döpa sig. De frågor som ställdes till avhopparna inbegrep tiden som föregick innan avhoppet eller uteslutningen och hur det gick till (Liedgren Dobronravoff 2007:103-104).

Även om studien anlägger ett fokus på ett enskilt samfund och dess medlemmar, nämligen Jehovas vittnen, så hävdar jag att samfundet har många likheter med de nya religiösa rörelser som jag behandlar i denna uppsats. Författaren förefaller vara av en liknande åsikt (Liedgren Dobronravoff 2007:202-203). Hon hävdar att samfundets karaktäristiker, med dess hierarkiska, patriarkala och kristna strukturer, har liknande särdrag som många andra nya religiösa rörelser.

För denna uppsats är det främst aspekter som berör avhoppet som är relevant. Författaren hävdar att tvivel är en utlösande faktor som ibland genererar i ett utträde ur samfundet. Erfarandet av tvivel kan härledas till särskilda händelser som medför olika former av problem, tankar och skeenden, vilka sedermera framkallar reaktioner hos subjektet (Liedgren Dobronravoff 2007:161). Tvivlet kan bestå av brister i rörelsens ideologi, för höga krav på engagemang vilket resulterar i utbrändhet eller av reaktioner på icke-önskvärda beteenden hos andra medlemmar (Liedgren Dobronravoff 2007:163). Som ett svar på dessa tvivel måste avhopparen pröva dem. Prövningarna kan uttryckas på olika vis, exempelvis genom att söka

² För motivering till att dessa begrepp faller inom ramen för nyreligiösa rörelser hänvisas läsaren till bakgrundsavsnittet 2.1

nya gemenskaper, bejaka intressen utanför rörelsens domän, att läsa kritisk litteratur från andra avhoppare eller att samtala med andra om sina tvivel (Liedgren Dobronravoff 2007:165-166) Prövningarna leder sedermera fram till vändpunkter, vilka kan te sig väldigt olika och leda till skilda konsekvenser. Under denna fas motsätter sig individen den världsuppfattning som hon tidigare haft. Efter att ha erfarit en eller flera kritiska vändpunkter tvingas till slut individen att komma fram till ett beslut. Att komma till insikt om att ens tidigare förgivettagna sanningar och tankesystem varit felaktiga är ofta en traumatisk upplevelse (Liedgren Dobronravoff 2007:166-167, 177) Författaren hävdar att beslutet att lämna kan manifesteras på många olika sätt, de kan präglas av medvetna eller mindre medvetna beslut och av en tämligen seglivad process eller av mer direkta beslut (Liedgren Dobronravoff 2007:167-168). I utgångsprocessen befinner sig inte sällan avhopparen i ett skede av ”floating”, vilket innebär att individen upplever starka känslor och beroendeförhållanden till samfundet. Den sista fasen innebär att personen lämnat rörelsen och innehar ett neutralt förhållningssätt gentemot samfundet och medlemmarna (Liedgren Dobronravoff 2007:161, 168-170).

Författaren nämner (Liedgren Dobronravoff 2007:200-201) i sin slutdiskussion några komplexa aspekter som den tvivlande medlemmen eller avhopparen ställs inför. I samband med utgångsprocessen riskerar den potentielle avhopparen att utsättas för kritiska kommentarer. Liedgren Dobronravoff hävdar att (2007:200-201) kritikens inverkan är avhängig var i utträdesprocessen personen befinner sig. Uttrycks kritiken i ett inledande skede av processen ökar den ambivalensen, medan om den kommer senare förstärker den individens övertygelse.

För avhopparen är det inte ovanligt att en upplevd ensamhet och oro infinner sig i samband med avhoppet från den slutna gemenskapen. När utträdet realiseras är det således essentiellt för många avhoppare att finna nya gemenskaper och intressen, för att slutligen betrakta sitt engagemang i rörelsen som meningslös (Liedgren Dobronravoff 2007:201). Ytterligare en central faktor som påskyndar utträdesprocessen är när den tidigare tvivlande individen blir varse om att den roll hen spelat inför signifikanta andra, exempelvis familj eller nära vänner, är förenat med en känsla av skam (Liedgren Dobronravoff 2007:202).

Pannofino och Cardano (2017) undersöker i deras artikel ”Exes speak out, Narratives of apostasy- Jehovah’s Witnesses, Scientology and Soka Gakkai”, hur utträdesprocessen för tidigare medlemmar i Jehovas vittnen, Scientologikyrkan och Soka Gakkai gav sig i uttryck genom en analys av en samling självbiografiska berättelser som publicerats på ett internetforum (Pannofino & Cardano 2017:1). Författarna hävdar (Pannofino & Cardano 2017:2-3), med stöd

från annan forskning, att berättelser om avhoppet och hur dessa berättelser tolkas av omgivningen är avhängigt den religiösa gruppens förhållande till det omgivande samhället. De avhoppare som lämnat en ny religiös rörelse som karaktäriseras av ett spänningsförhållande gentemot det övriga samhället har ofta ett tämligen brett stöd av allmänheten. Inte sällan konstrueras en fångenskapsberättelse, vilket implicerar ett narrativ orienterat kring rörelsens indoktrinering och manipulationstekniker.

Författarna hävdar att (Pannofino & Cardano 2017:20) beslutet att lämna en ny religiös rörelse ofta är en gradvis process, där intellektuella, emotionella och sociala relationer måste byggas upp under en tid innan avhopparen slutligen lämnar rörelsen. I artikeln tydliggörs vilka komplexa dilemman som avhopparen ställs inför när ett utträde ska fullbordas. Ofta står de personliga, materiella och relationella dimensionerna i proportion till flera år av gemenskap, tillhörighet och engagemang. För många individer som varit delaktiga i ny religiösa rörelser har relationen till vänner och familj blivit lidande. Efter utträdet tenderar avhopparen att söka återupprätta och bearbeta sina sociala relationer, vilket kan ge varierande resultat.

Avhoppet innefattar också ett skifte i världssyn och rutiner. För många innebär det ett uppbrott med det tidigare livet i rörelsen som varit förenat med år av engagemang och betydelsefulla upplevelser. Avhoppet kan för somliga upplevas som ett misslyckande, men för andra kan det infinna sig en känsla av eufori, att äntligen ha lyckats övervunnit de motsättningar som under lång tid upplevts som outhärdliga (Pannofino & Cardano 2017:20).

De självbiografiska berättelserna som analyserats i texten vittnar om att många är starkt kritiska till rörelsen som de lämnat. Orsaken till avhoppet tycks främst bestå av två komponenter, dels en bristande tilltro till rörelsens dogmer, dels ett sviktande förtroende för ledarskapet och de som predikar läran. Utifrån berättarnas perspektiv förefaller insikten i att ledarskapet eftersträvat att uppnå världsliga mål snarare än andliga mål varit en bidragande orsak till avhoppet. Vidare vittnar många avhoppare om begränsningar av oliktankande som en konsekvens av rörelsens och ledarskapets auktoritära strukturer (Pannofino & Cardano 2017:16-20). Avslutningsvis påpekar författarna att (Pannofino & Cardano 2017:21) förlusten av tron inte enbart tjänar som incitament till att lämna nyreligiösa rörelser. Andra vanligt förekommande motiv till att fullborda sitt avhopp kan relateras till andra aspekter, som exempelvis inkonsekvensen mellan ens roll som medlem kontra den roll man har utanför gruppen, och motsägelsen mellan de regler och normer som föreskrivs inom gruppen kontra utanför gruppen.

Liselotte Frisk (2017) har författat kapitlet ”Jag har levt hela mitt liv i en verklighet som inte finns”: före detta medlemmar i kontroversiella religiösa grupper ger sina perspektiv” i boken *Guds nya barnbarn*. Studien involverade 12 intervjuer på individer från följande fyra olika grupper: Jehovas vittnen, ISCKON/Hare krishna, Guds barn och Scientologi kyrkan (Frisk 2017:175). Kapitlet behandlar tidigare medlemmars redogörelser och upplevelser av att ha ingått i religiösa minoritetsgrupper samt vilka konsekvenser de haft för individerna. Kapitlet kastar även ett ljus på själva utträdesprocessen och dess olika konsekvenser (Frisk 2017:176).

Frisk (2017:208) delade in resultatet av det empiriska materialet i tre olika teman. Varav det första behandlar faktorer som påverkar upplevelsen av att vara en före detta medlem. En central aspekt som påverkar före detta rollen är vilket förhållningssätt som minoritetsreligionen har till avhopparen. Exempelvis tenderar ISCKON-rörelsen att inte avvisa tidigare medlemmar, vilket Jehovas vittnen som församling förespråkar. Studien påvisar dock att inte alla medlemmar i Jehovas vittnen säger upp bekantskapen med avhoppare. En annan central faktor är föräldrarna, exempelvis vilken personlighet de har eller hur pass engagerade de är i rörelsen (Frisk 2017:208-209). Det andra temat inbegriper processen att bli en före detta medlem. Det tycks vara så att det ofta är en gradvis process att lämna en religiös grupp. Denna process inleds ofta med ett tvivel och att man upplever en känsla av alienation till rörelsen (Frisk 2017:210). En annan tydlig faktor som kan leda till ett utträde är ökade kontakter med det omgivande samhället, exempelvis nya vänskapsrelationer eller utbildning. Ofta har de som genomfört ett utträde redan vänner och familj utanför rörelsen. Detta belyser värdet av att ha ett socialt nätverk utanför rörelsen i utträdesprocessen (Frisk 2017:211).

Det sista temat behandlar den psykologiska inverkan som uppväxten inom en kontroversiell minoritetsreligion kan medföra. Utifrån intervjuerna framkommer det att somliga individer erfarit psykologiska besvär som en konsekvens av deras medlemskap i kontroversiella minoritetsreligioner. Dessa psykologiska besvär innefattar sådant som inre oro, social isolering och begränsningar, övergivenhet och avvisande samt en uppfattning av att vara speciell eller tillhöra en elit. Den inre oron hör samman med gruppens höga förväntningar på perfektion, i form av exempelvis uppförande och prestation. För somliga har det infunnit sig en rädsla för demoner eller att vara syndig. Erfarandet av övergivenhet och avvisande relateras dels till relationen till föräldrarna och dels till gruppen efter att de lämnat den. Relationen till föräldrarna var i somliga fall bristfälliga och i andra fall goda. De negativa beskrivningarna av relationen till föräldrarna innefattade exempelvis ett avvisande av barnen för att i stället prioritera den religiösa ideologin. Flertalet informanter lyfte fram att den sociala gemenskapen inom gruppen

varit viktig. För somliga innebar dock avhoppet att den åtrådda gemenskapen gick förlorad, vilket många gånger är en smärtsam upplevelse. Den sociala isoleringen och begränsningarna medförde svåra utmaningar för många informanter att acklimatisera sig i majoritetskulturen efter avhoppet. En känsla av social alienation och svårigheter att lära sig kulturella koder infann sig hos flera informanter. Alla informanter integrerades dock med tiden in i det omgivande samhället på ett lyckat sätt. En annan faktor som belyses i studien handlar om att vissa informanter internaliserat idén att de tillhör en elit, vilket ibland kunde försvåra integrationen in i majoritetssamhället (Frisk 2017:211-214).

Studien påvisar att vissa tidigare medlemmar även förvärvat positiva erfarenheter i dessa rörelser. Några sådana redogörelser inbegriper en djupare förståelse och acceptans för olika religioner, goda erfarenheter av den tidigare gemenskapen inom gruppen och vissa etiska normer som med fördel kan integreras i majoritetssamhället (Frisk 2017:184-185, 217-218). Utifrån det som framkommit i kapitlet är det svårt att dra några generella slutsatser, eftersom det finns en mångfald av differentierade erfarenheter som presenteras (Frisk 2017:218). Frisk betonar också att (2017:215) berättelser är en produkt av mer eller mindre medvetna urval av minnet och retrospektiva tolkningar vilka påverkas av en mängd olika faktorer, som exempelvis relationen till föräldrarna och deras uppfostransstrategier och engagemang i gruppen, individens identifikation med gruppen vid ett givet tillfälle samt gruppernas olika karaktäristiker.

I boken *Escaping Utopia: growing up in a cult, getting out, and starting over* anlägger författarna, Lalich och McLaren (2018), ett fokus på barn och ungas situation i nyreligiösa rörelser och hur livet i dessa rörelser påverkat dem. Vidare belyser studien hur före detta medlemmar kan integreras i det omgivande samhället (2018:1-2). Det övergripande syftet med studien är att förmedla en bild av hur det är att växa upp i en destruktiv rörelse och hur samhället kan bidra med effektiv hjälp till avhopparna. Likaledes vill författarna informera allmänheten om destruktiva rörelsernas karaktäristiker för att hindra personer från att ansluta sig till dessa rörelser (Lalich & McLaren 2018:2-3,8-9,141). Författarna är verksamma inom olika fält. Lalich är en före detta sociolog och kultexpert och McLaren en forskare inom det samhällsvetenskapliga fältet. Gemensamt för dem båda är att de tillhört en sekt som de sedan har lämnat. (2018:3-4). Lalich intervjuade 65 individer som växt upp i nyreligiösa rörelser för att sedan, på egen hand och utan hjälp, lämna sekten. En mångfald av olika nyreligiösa rörelser framträder i boken, hela 39, varav Guds barn är en av dessa (Lalich & McLaren 2018:143-144). Det är dock befogat att lyfta fram kritik mot studien. Författarna förefaller ha ett tämligen

okritiskt förhållningssätt till redogörelserna som presenteras i studien. De problematiserar inte de faktumet att narrativa konstruktioner är avhängiga sociala och kontextuella aspekter. Dessa individer berättar om sina erfarenheter utifrån en position där de nu är en del av det omgivande samhället och där många frivilligt eller ofrivilligt förlorat kontakten med rörelsens medlemmar, vilket troligen påverkar deras syn på gruppen. Likaledes var det länge sedan som många av informanterna var medlemmar i gruppen. Således är det inte otänkbart att ett medvetet eller omedvetet urval av minnet präglat redogörelserna.

I de två avslutande kapitlen i boken avhandlas den komplexa processen att lämna en ny religiös rörelse och de konsekvenser som utträdet medför. Vidare diskuteras hur socialtjänsten och terapeuter kan nå en bättre förståelse för vilka behov och vilken hjälp avhoppare behöver samt hur före detta medlemmar lyckats bearbeta sina tidigare erfarenheter och leva ett gott liv utanför rörelsen (Lalich & McLaren 2018:106,124). Författarna menar att (Lalich & McLaren 2018:106) ett utträde ofta är en traumatisk och smärtsam upplevelse som kräver flera försök innan avhoppet blivit definitivt. Många förlorar vänner och familj i samband med utträdet och tacklas med rädslor för gudomlig bestraffning och onda andar, då många fortfarande befinner sig i rörelsens ideologiska tanke-system (Lalich & McLaren 2018:106-109). Flera avhoppare vittnar om olika traumatiska erfarenheter som exempelvis sexuella övergrepp, psykisk eller fysisk misshandel och föräldrar som avvisar barnen. Somliga avhoppare utvecklar komplex PTSD, vilket uppkommer efter långvariga och återkommande trauman. I studien framkommer det att många professionella, som psykologer och socialtjänstarbetare, har bristande kunskaper om vilka behov som behöver uppfyllas (Lalich & McLaren 2018:127).

För flertalet var det en långsam och svår process att acklimatisera sig till majoritetssamhället. Avhopparna hade sällan någon utbildning eller ekonomiska tillgångar och ett obefintligt socialt nätverk. Somliga fick hjälp av kyrkliga verksamheter eller socialtjänsten, andra upprättade kontakter med avhoppare med liknande erfarenheter (Lalich & McLaren 2018:106). I nyreligiösa rörelser tenderar individens identitet att konstrueras i ett samspel med gruppens norm- och värdesystem, och den kollektiva identiteten förstärks kontinuerligt av gruppens inflytandesystem. Att lämna en nyreligiös rörelse genererar i en förlust av sin tidigare identitet, vilket ofta skapar en dissonans i tillvaron (Lalich & McLaren 2018:114). Även om många av informanterna tvingades hantera flera komplexa problem på egen hand för att bearbeta sina trauman, så lyckades de ändå efter långa och smärtsamma bearbetningsprocesser starta ett nytt liv präglad av hälsa, välbefinnande och integration in i majoritetssamhället (Lalich & McLaren 2018:128). Ett av de mer effektiva sätten att bearbeta sina trauman och hantera den nya tillvaron

i det omgivande samhället var att upprätta kontakter med andra avhoppare med liknande erfarenheter. Förutom att lyssna på varandras erfarenheter och få ett socialt och emotionellt stöd, så fick många hjälp med att hitta jobb och bostäder av hjälporganisationer för avhoppare (Lalich & McLaren 2018:118). För många avhoppare hjälpte de att bearbeta sina trauman genom att utbilda sig och läsa om hur destruktiva nyreligiösa rörelser fungerar och hur de påverkar människan psykiskt. Läsning av vetenskapliga artiklar och litteratur, såväl som på internetforum, hjälpte till att få en bättre förståelse för dessa rörelser, vilket underlättade läkningsprocessen (Lalich & McLaren 2018:135).

6. Resultat och analys

Detta avsnitt är uppdelat i tre segment, varav den första delen tjänar som en ingress och sammanfattning av empirin, och syftar till att bidra med insikter om individernas egna erfarenheter, känslor och tankar om sitt liv i rörelsen innan avhoppet. Den första delen har således en återberättande karaktär, och tar inte hänsyn till några teoretiska perspektiv, utan lyfter i stället centrala delar i relation till individernas tillvaro i rörelsen. Den första delen har följaktligen en viktig funktion, då den bidrar med en kontextualisering och förståelse av resultatet och analysen av empirin som presenteras i efterföljande avsnitt. Den andra delen syftar till att besvara forskningsfrågorna i uppsatsen, och denna del är uppdelad i fyra olika teman. Klassificeringen motiveras dels utifrån att dessa teman framkom med tydlighet i materialet och dels utifrån att de olika temana relateras till studiens syfte och frågeställningar. Resultatet och analysen är integrerad i den andra delen, vilket innebär att resultatet av materialet analyseras med hjälp av de teoretiska perspektiv och modeller som redogjorts för i teoriavsnittet. Avslutningsvis presenteras en sammanfattning av de mest centrala slutsatserna i förhållande till uppsatsens syfte och frågeställningar.

6.1. Del 1- En ingress och sammanfattning av individernas berättelser om livet i rörelsen innan avhoppet

Nedan presenteras en sammanfattning av individernas berättelser om sina liv i rörelsen innan avhoppet. Detta avsnitt syftar till att läsaren ska få möjligheten att bekanta sig med individerna samt att nå insikter i deras erfarenheter, tankar och känslor i relation till livet i rörelsen.

6.1.1. Knutbyflickan- Linnéas berättelse om livet i Knutbyförsamling

Linnéa flyttade till Knutby tillsammans med sin familj när hon var ett barn. När väl familjen anslutit sig till Knutbyförsamlingen beskriver Linnéa det som ett paradiset, en församling präglad av värme och gemenskap (Kuling 2020:9-12). Under berättelsens gång presenterades dock en annan bild som inte alls är lika idealisk. Hierarkiska strukturer, mobbning och utfrysning, höga krav på engagemang och mycket annat präglade hennes tillvaro i församlingen. Samtidigt var Linnéa väldigt lojal mot de gudomligt legitimerade och karismatiska ledarskapet. Hennes starka religiösa tro som var förenlig med församlingens trossystem medförde också att hon sällan ifrågasatte församlingens dogmer och praktiker.

Linnéa beskriver de hierarkiska systemen i församlingen och hur de påverkade henne på olika sätt. I boken beskrevs Mia som en ledare för barngruppen och sedermera Hästen³ (Kuling 2020: 25, 32-33). Samtliga ville ha en god relation till Mia, eftersom hon är Åsa Waldaus dotter. Ett genomgående tema i Linnéas redogörelser är att hon kände ett starkt behov av att hålla sig på god fot med Mia, dels eftersom hon var ledaren för ungdomsgruppen och om det förelåg någon osämja dem emellan uppstod risken att bli utfrysad, dels på grund av att de äldre i församlingen förordade att de yngre medlemmarna skulle ta hand om Mia och betrakta henne som sin ledare (Kuling 2020:38-39,67-68,84-88).

Genom stora delar av berättelsen kämpade Linnéa för att vara Mia till lags, och hon blev precis som många andra utnyttjad och illa behandlad återkommande gånger av Mia och Åsa Waldau. Linnéa uppmärksammade också att Åsa positionerades högst upp i hierarkin tätt följt av högt uppsatta pastorer. Hon observerade även att de hade befogenheten att kategorisera in medlemmarna i rätt och fel, och de som befann sig nära Åsa var de som betraktades som rätt (Kuling 2020:45,80). Linnéa var vettskrämd för att hon skulle få kritiska tankar mot ledarskapet, eftersom hon hade sett hur andra som uttryckt tvivel eller kritik mot ledarskapet tvingats uteslutas eller utfrysas ur församlingen (Kuling 2020:71-73). När Linnéas mamma blev utfrysad, som tidigare varit Åsas assistent och en av hennes närmaste, förändrades Linnéas relation till sin mor och resten av familjen. Hon internaliserade ledarskapets åsikter om hennes mamma som en dålig förebild: ”hon är svag, självisk och inte tillräckligt hängiven Gud”. Åsa uppmanade Linnéa att flytta upp till kullen⁴ för att bo med henne och Mia (Kuling 2020:35-36, 75-78). Detta gjorde Linnéa överlycklig och succesivt blev hon en del av den innersta kretsen i församlingen och spenderade i princip all tid åt att tjäna Mia. Linnéa fick genom Mia kännedom om den esoteriska läran, som enbart den innersta kretsen av församlingen hade vetskap om, nämligen att Åsa Waldau var Kristi brud och att Jesu återkomst var nära. Hennes tidigare Gudstro som varit diffus och abstrakt blev plötsligen närvarande, nu levde hon nära Gud. Hon upplevde det som att den nya insikten gav henne en ny mening med livet, att vara med och förändra världen och tjäna Mia så att Åsa kunde tillägna sitt liv till fullo åt bönen (Kuling 2020:97-100). Familjerelationen blev lidande på flera sätt, dels kände hon en irritation och avsky mot sin mamma, dels fick hon inte besöka sin familj förutom under några timmar på söndagarna. Hennes uppgift var att lyda och ta hand om Mia, vilket upptog större delen av hennes vakna tid.

³ Se bakgrundsavsnittet som kort beskriver ungdomsgruppen Hästen

⁴ Den innersta kretsen i församlingen bodde på kullen.

Pastorernas förkunnelse intensifierades i samband med att Jesu återkomst var nära. Alla orena tankar skulle föras fram i ljuset och det fanns inte tid till att ingå i förhållanden eller att förlora sig i mänskliga drifter. För Linnéa, som längtat efter att bli älskad och gifta sig kändes det jobbigt, men hon bestämde sig för att leva efter Guds ord (Kuling 2020:113-114). Med tiden blev allt fler utfrysade och stämplade som fel av ledarna i församlingen. Linnéa var orolig för att själv bli stämplad som fel. Hon trodde att utfrysningen hade eskalerat eftersom de kommit närmare Gud och att det därför var ett nödvändigt ont att frysa ut dem som inte lever rätt (Kuling 2020:196).

Under en kort period förändrades mycket i församlingen. Pastor Peter berättade att ungdomarna skulle få gifta sig och att de haft fel, giftermålet betraktades alltså inte längre som orent. Ledarskapet framhävde dock vikten av att giftermålet skulle ske efter Guds vilja. Petra, som varit en av Åsas närmaste tjänarinnor, meddelade för Linnéa och Mia att Åsa inte längre är ledare och bara för att hon inte ingått i någon relation de senaste åren så ska inte andra drabbas (Kuling 2020:246-247). Plötsligen tillkännagav pastorerna i församlingen att den högt uppsatte pastorn Urban Fält uteslutits på grund av sexuella övergrepp på flera kvinnor i församlingen, varav en av dem inte varit myndig. Ledarskapet förklarade att han varit en falsk profet och att han var antikrists ande. Linnéa förstod ännu inte att detta avslöjande var något som senare skulle förändra hela hennes världsbild. Hon hade sett upp till Urban, han hade alltid förordat renhet och äkthet. Vidare bad ledarskapet om ursäkt för om de hade skadat andra. Pastorn Patrik medgav att det varit en osund kultur där det existerat hierarkiska relationer som skadat andra. Ledarskapet hävdade också att alla var offer och förövre. De förespråkade att alla skulle göra en självrannsakan i stället för att beskylla andra. En upprorisk stämning infann sig i församlingen. De som varit lägst i hierarkin började ifrågasätta och lägga skulden på den innersta kretsen och ledarskapet. Fler och fler lämnade församlingen. Linnéa var dock i detta skede fortfarande lojal mot ledarna. Hon tyckte att det var fel att alla var så arga på ledarskapet nu när de bett om ursäkt (Kuling 2020:249-251). Allt fler i Linnéas vänskapskrets började ifrågasätta att Åsa var Kristi Brud och motsatte sig Mias ledarroll och hennes beteende. Efter en relativt lång, känslös och ambivalent utträdesprocess lämnade slutligen Linnéa och hennes familj Knutbyförsamling.

6.1.2 Instängd- Håvard's berättelse om livet i Familjen

När Håvard skulle börja på en internatskola i Bergen under sin tidiga tonår var han ensam och osäker. Flera år av mobbning hade påverkat hans självkänsla (Lillethun 2021:16). En dag kom

några medlemmar från Guds barn till skolan och det skulle förändra allt. De talade på ett övertygande sätt om deras tro och tillit till Jesus, och om hur deras liv förändrats sedan de gått med i Guds barn och försakat allt för att leva i enlighet med Jesus. De log och sjöng konstant, och föreföll vara otroligt lyckliga. Håvard och alla de andra tog varandras händer och sjöng med i lovsångerna. Han kände en gemenskap till dem, att han hade hittat hem. När medlemmarna skulle vidare till nästa skola följde Håvard med dem. Han visste att hans liv aldrig skulle bli detsamma igen (Lillethun 2021:19-23).

Håvard erhöll succesivt insikter om rörelsens doktriner och hierarkiska system. ”De bodde inte i hem, utan i *kolonier*. Den onda världen som omgav dem betecknades *systemet*, och människor som levde i systemet var fienden”. Den hierarkiska strukturen i gruppen var uppdelad i *herdar*, vilka var ledare fördelade på olika nivåer som skulle vägleda *fåren*. Fåren skulle under alla omständigheter respektera och lyda herdarna. Det ansågs vara en synd att inte rätta sig efter herdarnas ord och kunde leda till att ens position degraderades i gruppen eller i värsta fall uteslutning (Lillethun 2021:43). Herdarna förkunnade på ett inlevelsefullt sätt rörelsens dogmer för Håvard. Han fick kännedom om att Moses David var Guds sista profet, att Jesu återkomst och jordens undergång var nära och att medlemmarna i Guds barn var hans domedagsarmé. Han fick vara med och läsa Mo-breven och kände sig privilegierad. En känsla av en mening med livet började uppenbara sig (Lillethun 2021:51-53).

När Håvard väl anslutit sig till rörelsen åkte han runt tillsammans med sina vänner i rörelsen och missionerade. Det var en känsla av stark gemenskap och en uppspelt förväntan över att vinna över lärjungar till rörelsen och Jesus (Lillethun 2021:59-65). Efter flera år av intensivt missionerande och ett kringresande liv i olika kolonier i Norden gifte sig Håvard med sin första fru Grace, som han sedermera skulle få flera barn tillsammans med. Ledarskapet i kolonin hade uppmuntrat medlemmarna att ingå i äktenskap med varandra. Efter att ha missionerat enbart i Norden började Håvard och hans fru och barn vittna i rörelsens olika kolonier runt om i världen. Han tyckte att det var en ära att få delgiva Guds kärlek och Mo-breven till flera människor. Håwards familj uppmanades av ledarna att flytta för att fortsätta sitt missionerande och ibland för att hjälpa till att organisera de nyetablerade kolonierna och stötta ledarskapet (Lillethun 2021:125, 150, 170).

Stegvist blev Mo-breven alltmer kontroversiella, men många accepterade Moses Davids läror, inklusive Håvard och hans fru. En av de mer särpräglade praktikerna var flirty fishing⁵. De som

⁵ Se bakgrundsavsnittet

tvivlade på den okonventionella metoden fick offentliga tillrättavisningar och de som inte gjorde det som Moses David och ledarskapet förordade blev uteslutna. Håvard tror att många efterlevde hans läror eftersom de var så avtrubbade. Han tror att han själv anammade de olika kontroversiella idéerna för att han var så naiv. Vid vissa tillfällen infann sig dock ett tvivel, men han vågade aldrig ifrågasätta eftersom en tvivlare allierade sig med djävulen. Han menar att indoktrineringen medför att man förlorar kontrollen över sina tankar och sin identitet. (Lillethun 2021:91-95, 157). Strax innan Moses Davids bortgång förändrades rörelsens doktriner utåt. Anklagelser om sexuella övergrepp mot barn och den okonventionella flirty fishing metoden upptogs av medierna. Som ett svar på anklagelserna utförde myndigheter och poliser räder runt om i världen, men även efter Moses Davids bortgång, när hans fru drottning Maria och hennes nya man efterträtt hans roll, så skickades Mo-breven med tvetydiga formuleringar som fortsatt förespråkade fri sexualitet och avskrev alla anklagelser om att barnövergrepp förekommit. På ytan hade Familjen dock förändrats. Sexuella övergrepp och flirty fishing hade bannlysts. Under tiden i rörelsen intalade sig Håvard att övergreppen aldrig inträffat, eller åtminstone att det förekommit på enbart några få platser (Lillethun 2021:174-180).

När familjen flyttade till Thailand förändrades mycket i Håvards liv. Grace tilldelades ett toppjobb inom rörelsen på huvudkontoret i Bangkok och de separerade. Barnen placerades i andra hem för utbildning som utformades i rörelsens regi och han träffade barnen väldigt sporadiskt. Håvard kände sig övergiven, ensam och avundsjuk på att Grace fick ett jobb på huvudkontoret (Lillethun 2021:170-173). Rörelsen i Thailand hade några tydliga skillnader i jämförelse med de andra platserna som de bott på. De hierarkiska strukturerna var bland annat mer strikta. De olika kolonierna hade olika hög status och medlemmarna som inte underkastade sig ledarnas direktiv skickades till de mer betydelselösa hemmen. Håvard skriver att verksamheten i Thailand styrdes av den auktoritära och narcissistiska Steven (Lillethun 2021:160-161). Efter att i flera år arbetat med att missionera blev till slut Håvard flyttad till ett Service Center, ett av de viktigaste hemmen i Thailand. Eftersom han var kunnig med datorer fick han hjälpa till med produktionen av material, som kassetter och videoband. Han jobbade mycket nära med Phillip, en frispråkig man som delade med sig av sina kritiska tankar om ledarskapet till Håvard. Succesivt började Håvard att själv tänka negativa tankar om ledarskapet. Det uppstod en inre konflikt och en känsla av skuld grodde, och han försökte trycka undan tankarna eftersom om han tvivlade på ledarskapet, så tvivlade han även på Gud (Lillethun 2021:184).

Steven arrangerade så att Håvard skulle ingå en relation med en ensamstående mamma till två barn, Pat, en väl ansedd lärjunge åt Steven. Håvard flyttade in i ett DF-hem⁶ där Pat bodde, och det var det mest betydelsefulla hemmet i Thailand. Det fanns vissa fördelar med att bo i DF-hemmet, de fick bo lyxigare och fick leva direkt under den inflytelserika ledaren Steven. Samtidigt var Steven en auktoritär ledare som utövade makt och kontroll över alla beslut i livet. Om man behövde handla, ta ledigt för att umgås med familjen eller ringa ett samtal var Steven tvungen att godkänna det. Inledningsvis betraktade Håvard det som sitt livsmål att göra Steven nöjd. Om han inte fick Stevens medgivande i olika frågor så skulle inte Gud heller göra det, och dessutom skulle han riskera att bli omplacerad från hemmet eller utesluten om han inte lydde order (Lillethun 2021:200-208). Under flera år ville Håvard fly från DF-hemmet. Han kände sig illa behandlad och totalt maktlös (Lillethun 2021:228-229). Till slut gjorde han och hans fru slag i saken och lämnade DF-hemmet, för att kort därefter också lämna Familjen.

6.1.3. De oskuldsfulla- Systrarna Celeste och Julianas berättelser om livet i Familjen

Redan som mycket små barn separerades systrarna från sina föräldrar och utsattes för psykiska, fysiska och sexuella övergrepp av äldre medlemmar i gruppen. De medverkade och tittade på när profeten Moses Davids och ledarnas sanktionerade orgier verkställdes. De nekades tillgång till offentlig skolgång och utbildades i rörelsens regi. Familjens syn på sjukvård och hälsa påverkade också systrarna. De vaccinerades inte och om någon blev sjuk förklarades det som en andlig åkomma eller att man syndat. Modern till Kristina och Celeste lämnade till slut Familjen tillsammans med Kristina och hennes yngre syskon. Modern hade kommit till insikt om att Moses David är en falsk profet och hon kunde inte förlika sig med gruppens övergrepp mot barnen (Jones m.fl. 2007:207-209). Kristina började leta efter sin syster Celeste, men det skulle dröja många år innan Celeste beslutade sig för att lämna rörelsen. Juliana blev den sista av systrarna att lämna rörelsen. När en av deras systrar begick självmord bestämde hon sig för att lämna rörelsen.

Celeste och Julianas berättelse om deras uppväxt och liv i Familjen är i många avseenden bestörtande och tragisk. Det är en berättelse som innehåller inslag av bland annat sexuella övergrepp mot barn, fysiskt våld och föräldrars försummelse av sina barn. Barnens far,

⁶ DF-hemmet var ett specifikt hem som hade till uppgift att rekrytera inflytelserika män in Thailand genom att kvinnliga medlemmar skulle förkunna inspirerande kristna sagor och speciella skrifter (Lillethun 2021:163)

Christopher, och Rebecka (Celeste och Kristinas mor) separerade när barnen var små. Moses David förespråkade att medlemmarna skulle leva polygam, vilket skapade turbulens i förhållandet. Rebecca flyttade med sin nya man och tog med sig Kristina, medan Celeste stannade hos sin far. Uppbrottet från modern tog hårt på Celeste som längtade efter att få träffa sin mamma igen. Åren gick och hon behöll kontakten med modern relativt sporadiskt via brev (Jones m.fl. 2007:28, 32-33).

Juliana hade också smärtsamma minnen av att leva utan båda sina föräldrar. Julianas mamma, Serena, var sjuk och hade många barn. Christophers projekt under profeten Moses David och hans tjänst inom World services ledde till att ledarna såg familjen som ett hinder för Guds plan. När Serena blev sjuk tvingades hon av ledarskapet att flytta till ett annat land och lämna kvar Juliana hos Christopher (Jones m.fl. 2007:124). Christophers engagemang i sina projekt medförde att systrarna sällan träffade sin far och att de ibland uppfostrades av barnflickor och ställföreträdande föräldrar. Vissa perioder av barndomen beskrevs emellertid som lyckosamma. I den tidiga barndomen hade Juliana och Celeste en relativt god relation till sin far, även om han ofta var frånvarande. Han var aldrig oberäknelig eller våldsam, vilket många andra vuxna var (Jones m.fl. 2007:56, 62-63). Systrarnas relation till sin far blev succesivt sämre med åren. Han blev stegvist mer frånvarande och engagerade sig i olika projekt i stället för att ta hand om sina barn. När de var små hade de sett upp till sin far och de betraktade honom som omtänksam och rolig. Med tiden hade hans ständiga avvisande och hans allt mer auktoritära och styrande egenskaper påverkat deras relation negativt (Jones m.fl. 2007:339).

Eftersom de sällan hade någon förälder som skyddade dem var de särskilt utsatta för sexuella övergrepp och fysiskt våld bland de vuxna medlemmarna i rörelsen (Jones m.fl. 2007:129, 131-132). Celeste beskriver att hon tvingades skicka nakenbilder och videos till Moses David. Vuxna medlemmar inom rörelsen bad henne dansa naken medan de tillfredsställde sig själva. Vid ett annat tillfälle tvingade sig en man på sig Celeste när hon var ett litet barn och hade sex med henne (Jones m.fl. 2007:40-44). Ledarna för kollektiven introducerade ofta nya regler och projekt i kollektiven efter att Moses David kommit med nya direktiv. Ett sådant var dejtingschemat, vilket innebar att alla medlemmar skulle ha sex efter ett schema. Celeste och Juliana tvingades ha sex med andra barn i deras egen ålder, men även med vuxna. När Celeste motsatte sig ledarnas direktiv angående de sexuella praktikerna bestraffades hon. Hon blev anklagad för att vara självrättfärdig och kritisk mot Moses David och Gud (Jones m.fl. 2007:75, 78-79, 133). Under barndomen förelåg det även en risk för att utsättas för bestraffningar i form

av fysiskt våld eller andra tillrättavisningar om de inte lydde de vuxnas befallningar (Jones m.fl. 2007:61).

I boken beskriver systrarna att deras utbildning syftade till att indoktrinera dem in i rörelsens tankesystem och att de skulle förberedas för att styra världen när Jesus återvände till jorden. Skolan bedrevs i rörelsens regi och de mesta som lärdes ut till barnen var sådant som stod i Mo-breven och andra skrifter publicerade av Moses David. I många av dessa skrifter var det bilder och skrifter som anspelade på sex och hemska demoner. De fick även lära sig att Gud, Jesus, änglar och djävulen existerade. Om de ifrågasatte något av rörelsens regler eller dogmer skulle deras sinnen öppnas för djävulens tvivel. Celeste och Juliana var ofta rädda för vad som skulle hända när domedagen och prövningens tid skulle komma. De var rädda för att bli torterade eller dö martyrdöden (Jones m.fl. 2007:37,64,144).

Båda systrarna ger dock återkommande gånger uttryck för att de erfor en känsla av tvivel gentemot rörelsens dogmer och praktiker. Redan som ett litet barn hade Celeste ett kritiskt sinne gentemot vissa aspekter av rörelsens praktiker och dogmer (Jones m.fl. 2007:57). Juliana var också kritisk mot vissa trossatser och praktiker långt innan hon lämnade rörelsen. Juliana tyckte exempelvis att det var en absurd tanke att man genom sexuella aktiviteter skulle kunna komma i kontakt med Jesus, men hon vågade aldrig yttra sina ifrågasättanden (Jones m.fl. 2007:300). Det skulle krävas en lång period av tvivel och olika besvärande omständigheter innan systrarna slutligen lämnade Familjen.

6.2. Del 2- Resultat och analys av empirin

Detta avsnitt har för avsikt att uppfylla uppsatsens syfte och besvara dess frågeställningar. Avsnittet är uppdelad i fyra olika teman. Dessa teman identifierades i analysen av empirin och motsvarar uppsatsens syfte och frågeställningar på ett adekvat sätt. Resultatet av materialet kommer att analyseras utifrån de teoretiska perspektiv och modeller som beskrivits i teoriavsnittet.

6.2.1. Orsaker till utträdet

Gemensamt för samtliga individer är att de upplevde olika former av tvivel och besatt en kritisk inställning mot vissa aspekter av rörelsen flera år innan de verkställde sina utträden. Alla individer hade olika orsaker till att lämna rörelsen, även om det fanns en del likheter. Detta överensstämmer med Beckfords teori om att det sällan föreligger identiska orsaker till

avhoppen, då de ofta är oplanerade och realiserar i form av spontana beslut samt att det ofta finns flera orsaker till att lämna (Wright 1988:148).

Håvard beskriver att han vid somliga tillfällen tvivlade på ledarskapet och vissa kontroversiella dogmer och praktiker, exempelvis flirty fishing, som rörelsen föreskrev och utövade. Det förelåg flera anledningar till att Håvard valde att omvärdera sina tvivel. Dels fanns en rädsla för offentliga repressalier alternativt uteslutning om han inte efterlevde ledarnas påbud, dels var ledarskapet och Mo-breven Guds ord som präglade hans världsuppfattning. Tvivlet och ifrågasättandet var även- ur Familjens perspektiv- en indikation på att man allierat sig med djävulen (Lillethun 2021:91-95, 157). Linnéa upplevde under hela hennes tid i Knutbyförsamling hur hon ständigt sökte blidka sina ledare i församlingen. Tillvaron i rörelsen var många gånger psykiskt påfrestande, då hon utsattes för elaka kommentarer och tvingades försaka sin autonomi. Som en konsekvens av detta framträdde ibland ett tvivel, men likt Håvard var hon rädd för att bli utfrysad eller utesluten ur gemenskapen, och hennes starka religiösa tro som var förenlig med församlingens trossystem medförde att hon sällan ifrågasatte församlingens gudomligt legitimerade hierarkiska strukturer, trossatser och praktiker.

Systrarna Celeste och Juliana gav återkommande gånger i sin berättelse uttryck för tvivel och kritik mot Familjen, vilka stundvis kunde tolkas som motsägelsefulla. Ibland tvivlade de på rörelsens och ledarnas föreskrifter, dogmer och praktiker, och avfärdade dem som nonsens, för att andra gånger hävda att de var något som de blint efterföljde. Det är relativt komplext att tolka dessa ambivalenta förhållningssätt. Möjligen är det ett uttryck för retrospektiva tolkningar konstituerade utifrån subjektens nuvarande kontexter, meningssystem och erfarenheter utanför rörelsen (cf. Frisk 2017:29-30,64-66). Ett annat alternativ är att systrarna var rädda för att utsättas för repressalier och att frysas ut från gemenskapen, vilket medförde att de inte agerade på sina tvivel.

Håvard

Håvards utträde ur Familjen kan delvis beskrivas som en konsekvens av hans bristfälliga relation till en ledare, vid namn Steven, i den koloni som han och hans fru bodde tillsammans med i tolv år. Detta korresponderar väl med Bromley och Shupes rollteori (Wright 1988:147), vilken innefattar att utträdesprocessen påbörjas med en rollkonflikt mellan ledaren och medlemmen i rörelsen. Håvard blev ständigt påmind av Steven att han var betydelselös och stod

lägst i rang i DF-hemmet⁷. Han tröttnade alltmer på att vara totalt maktlös och illa behandlad. Stevens krav på att Håvard skulle foga sig efter hans strikta och förtryckande regler motsvarade inte Håvards egna förväntningar och vilja, vilket medförde att han succesivt började avlägsna sig från medlemsrollen och funderade på att lämna rörelsen (cf. Wright 1988:147).

Håvards barn utsattes också för orättvisor. Ett av barnen blev bestraffad av ledaren för att han hade kysst en flicka. Samtidigt hade ledaren själv en ung älskarinna, sådana motsägelsefulla handlingar av ledarskapet tenderar att sätta igång processen att lämna rörelsen menar Wright (cf. Ebaugh & Wright 1993:126). Alla tankar på att lämna hemmet ersattes emellertid med förvirring och skuld- ”På grund av Familjens indoktrinering”. Han var även rädd för att han skulle svika Gud och förlora allt han kämpat för (Lillethun 2021:228-229).

Celeste

När Celeste flyttade till Drottning Marias hem, Guds företrädare på jorden efter att Moses David gått bort, så infann sig de första tvivlen mot rörelsen som sedermera skulle leda till hennes avhopp. Vid en middagsbjudning hos Maria nådde hon en plötslig insikt om att ledarna i rörelsen utnyttjat henne genom att åberopa att deras ord är Guds vilja. Celeste ställde en tvivlande fråga till Maria: ”Hur vet man vad som är Guds vilja? Jag har alltid fått höra att jag ska vara eftergiven gentemot Guds vilja, men vad betyder det? Jag har aldrig hört Guds röst dåna från himlen och säga: ’Detta är min vilja’”. Maria svarade: ”Herren brukar leda oss med hjälp av sina herdar. Var bara eftergiven inför Guds vilja, så ska allt bli bra”. Svaret gjorde att hon insåg att hon hela tiden lyssnat på ledarnas manipulerande förkunnelser och inte på Gud (Jones m.fl. 2007:326-327). I Celestes fall resulterade dock inte hennes insikter till ett slutligt utträde, utan ska snarare betraktas som ett första steg mot att lämna rörelsen.

Juliana

I samband med att Juliana fick kännedom om att Celeste valt att lämna rörelsen började hon överväga att lämna rörelsen. Deras kontinuerliga brevkontakt påverkade Julianas inställning till rörelsen och gav henne nya kritiska perspektiv på tillvaron. Ett tvivel och en inre strid uppenbarade sig, men rädslan för att inte veta någonting om världen utanför och hur hon skulle lyckas överleva gjorde att hon stannade kvar (Jones m.fl. 2007:365, 367, 373).

⁷ DF-hemmet var ett specifikt hem som hade till uppgift att rekrytera inflytelserika män i Thailand genom att kvinnliga medlemmar skulle förkunna inspirerande kristna sagor och speciella skrifter (Lillethun 2021:163)

6.2.2. Avgörande händelser och skeenden som leder till ett fullbordat utträde

Med avseende på att utträdesprocessen ofta är en långsam och ambivalent process är det möjligt att utläsa flera orsaker till att lämna, vilket tydliggjorts ovan. Dessa orsaker behöver inte alltid generera i ett avhopp, utan kan i stället betraktas som en källa till uppstådda tvivel. Detta är i enlighet med Beckfords teori, då han framhäver utträdesprocessens diffusa karaktäristik. Det slutliga utträdet tenderar att emana från vissa specifika händelser.

Håvard

Som redogjorts för ovan går det att applicera Bromley och Shupes rollteori på Håvards utträde från DF-hemmet. Likaledes överensstämmer hans utträde från DF-hemmet med Skonovds teori (Wright 1988:150), vilken framhåller att kriser i form av interna faktorer, som i detta fall inbegriper mellanmänskliga konflikter, psykisk misshandel och social isolering skapar incitament till att lämna rörelsen. Håvards slutliga utträde ur rörelsen var en stegvis process. Han valde först att lämna DF-hemmet, som var under Stevens auktoritära ledarskap, innan han lämnade rörelsen. Beslutet att lämna DF-hemmet inträffade i samband med att Håvard och hans fru fått ett godkännande att åka och julhandla. Han njöt av att äntligen få umgås med sin fru ensam ute i friheten. Plötsligen ringde Steven och skällde ut dem för att de varit borta alldeles för länge och utnyttjat sin frihet. Denna händelse ledde till att tidigare tvivel omvändes till en känsla av att han måste lämna kolonin. Håvard och hans fru var eniga om att situationen var ohållbar, då hela deras liv kontrollerades av Steven och de beslutade sig för att lämna kolonin (Lillethun 2021:230-237).

Även fast de lämnat DF-hemmet, så kunde Håvard ändå inte förlika sig med att lämna Familjen, eftersom Mo-breven varit en trygghet och vägledare i hela hans liv. Håvard upptäckte dock tämligen omgående efter de lämnat DF-hemmet att de inte längre hade tillgång till Familjens hemsida, då de missat att redovisa sin månadsrapport av missionsarbete. Håvard uttryckte till sin fru: ”Om det är så Familjen behandlar oss vill jag inte vara med längre”, och de beslutade sig för att lämna rörelsen (Lillethun 2021:240-241).

Linnéa

Linnéas inledande tvivel var en följd av att flera medlemmar började ifrågasätta och fördöma ledarskapet och de hierarkiska strukturerna inom församlingen efter att somliga inom

ledarskapet medgett att det existerat en osund kultur och att pastor Fält uteslutits på grund av sexuella övergrepp. Omfattande omorganiseringar gällande rörelsens doktriner och ledarskapet skapade en turbulent stämning bland församlingsmedlemmarna (cf. Ebaugh & Wright 1993:128-130; Wright 1988:155). Linnéas mor och hennes vänner i församlingen uttryckte att de inte längre tror på att Åsa Waldau är Kristi brud och bekräftade att Mia utnyttjat och betett sig illa gentemot henne. Inledningsvis beslutade sig Linnéa för att inte tvivla: ”Åsa måste vara himmelens drottning annars skulle det betyda att alla uppoffringar jag gjort varit för ingenting” (Kuling 2020:264-265), men hennes tvivel eskalerade med tiden och efter fortsatta kritiska diskussioner med vänner och familj insåg hon att Waldau inte är den hon tidigare trott, och bestämde sig därför att flytta ifrån kullen⁸ och undfly den destruktiva relationen hon haft till Mia. Linnéa beslutade sig således för att lämna och planerade sitt utträde tillsammans med en vän (Kuling 2020:264-266).

När Linnéa återförenades och flyttade hem till sin familj uppstod en känsla av ambivalens. Huset väckte associationer till skam och ångest, och den bristfälliga relationen till hennes mor gjorde det svårt att återinträda i rollen som en dotter i familjen. Hon hade övertalat sig själv att hon inte var en del av familjen och att hon var en av Åsas barn och att hennes plats var på kullen (Kuling 2020:271). Detta är i samstämmighet med Beckfords resonemang (Wright 1988:148) gällande komplexiteten i att frångå sin tidigare roll som medlem, eftersom gruppens tankesystem fortfarande påverkar Linnéa.

Att lämna församlingen blev inte så lätt som hon initialt föreställde sig. Hon flyttade tillbaka till kullen eftersom hon inlett en relation med Liam, som är Åsas barn och Mias bror. Förhållandet blev dock problematiskt, då hon avskydde Mia och Åsa (Kuling 2020:272-273). Linnéa distanserade sig succesivt från sin medlemsroll och hennes tro på Gud avtog. Hon började betrakta pastorernas predikningar från ett annat perspektiv än tidigare, den var hård och förtryckande. Hon konfronterade en högt uppsatt pastor och motsatte sig att han fortsatte trycka ned församlingsmedlemmarna. Hon ställde en fråga till pastorn: ”tänker du bygga upp en ny sekt?” (Kuling 2020:278-279), vilket indikerar att hon inte befinner sig i harmoni med hennes roll som medlem (cf. Wright 1988:147). Linnéa upplevde att allt hon gjort varit meningslöst, alla böner och arbetsuppgifter hade aldrig varit meningsfulla och de människor hon lagt ned sin själ för hade visat sig vara falska. Hon tittade upp mot himlen för att få ett svar på om Gud existerar och hon kom fram till att det aldrig funnits någon Gud. Linnéa beslutade sig för att

⁸ Den innersta kretsen i församlingen bodde på kullen. Linnéa bodde på kullen i flera år tillsammans med Mia.

lämna Liam, eftersom hennes Gudstro försvunnit, vilket hela deras relation hade byggt på; ”att den skulle ha varit Guds vilja”. Efter uppbrottet med Liam lämnade hon kullen för sista gången. Hon grät hejdlöst, samtidigt som en känsla av frihet infann sig (Kuling 2020:284-285).

Celeste

När Celeste flyttade till ett kollektiv efter att hon bott hos Drottning Maria infann sig redan ett tvivel. ”Jag var inte längre troende, men jag var rädd för att lämna den enda tillvaron jag kände till. Jag var rädd för att bli hindrad att träffa mina vänner och framför allt var jag inte redo att ta itu med min fars besvikelse och förkastelsedom” (Jones m.fl. 2007:346). I hennes nya vistelse i kollektivet bekantade hon sig med en tidigare medlem, vid namn Ben. De började tala fritt med varandra och de vågade uttrycka sina innersta känslor och tvivel utan att behöva vara rädda för repressalier. I samband med deras konversationer blev det återigen klart för henne att Maria var en sektledare och inte en profet. Något som ytterligare stärkte Celestes tvivel inför att stanna kvar i Familjen var när två medlemmar berättade om sin varma bild av hennes mor, och hur Celestes far aldrig hjälpte henne med barnen. Celeste hade under flera år haft kontakt med sin mor och syster som långt tidigare hade lämnat Familjen. Både hennes syster och mor hade flertalet gånger försökt att övertala Celeste att lämna Familjen. Hon hade dock länge betraktat dem- med rörelsens glasögon- som systemiter och fiender. Det här var första gången någon annan gav ett annat perspektiv på historien. Det blev således klart för Celeste att hennes mor och syskon inte längre var hennes fiender (Jones m.fl. 2007:347-349).

Det som slutligen ledde till att Celeste lämnade rörelsen var när Ben blev utesluten från kollektivet på begäran av ledarskapet, eftersom han inte längre var medlem. ”Jag ville inte tillhöra något som jag inte sympatiserade med längre. Jag insåg att jag aldrig skulle kunna ta hand om och skydda mitt barn fullt ut, eller ta de beslut som var bäst för henne så länge jag var tvungen att lyda en självutnämnd Drottning och en uppsättning godtyckliga regler som tilldelats mig” (Jones m.fl. 2007:349-350). Som tidigare nämnts hade Celeste tappat sin tro på rörelsens dogmer och sitt förtroende för ledarskapet, vilket efter denna händelse förstärkte hennes tidigare misstro och därmed underlättade beslutet att lämna. Hon kunde inte förlika sig med att efterleva de förpliktelser som rörelsen påbjöd och därav förlorade medlemsrollen sin betydelse, vilket ånyo går att härleda till Bromley och Shupe (Wright 1988:147).

Juliana

Det som Juliana betecknar som hennes vändpunkt inträffade i anslutning till hennes besök hos Celeste och sina andra syskon, vilka redan hade lämnat Familjen. Skonovd hävdar att ett ökat

intresse och engagemang för utomstående relationer utanför rörelsen tenderar att vara en faktor som leder till avhopp (Wright 1988:150-151). Således finns en tydlig likhet med Celestes och Linnéas redogörelser, vilka också påverkades av andra individers kritiska inställning till rörelsen i anslutning till deras utträdesprocess. Juliana brottades med tankarna rörelsen förmedlat till henne, att de var demoner och fiender. Relativt snabbt uppenbarade det sig för henne att inget av detta var sant och att Familjen hjärntvättat henne. Hon upplevde en stark kärlek till sina systrar och en stark antipati mot Familjen, vilket medförde att hon beslutade sig för att lämna rörelsen (Jones m.fl. 2007:375-376). När hon berättade detta för sin mor, Serena, uppmanades hon att tänka över sitt beslut och fortsätta vara med i Familjen i sex månader till, för att sedan ta sitt beslut. Juliana bestämde sig för att stanna kvar, då hon inte ville att hennes småsyskon skulle lämnas kvar ensamma. Hon ville hjälpa dem att upprätthålla kontakten med sin familj utanför rörelsen (Jones m.fl. 2007:377). Under denna period av tvivel började Juliana studera Familjens dogmer, Mo-breven och Bibeln grundligt. När hon jämförde Familjens trossatser med Bibeln insåg hon vilka irrläror hon en gång trott på. I detta skede omprövar Juliana sin världsuppfattning och kommer fram till att hon levt i en lögn. Hennes engagemang för rörelsen och dess känslomässiga kontroll avtar, och hon börjar ifrågasätta och konfrontera medlemmarnas religiösa livsåskådning (Jones m.fl. 2007:377-380; cf. Wright 1988:150-151).

Julianas slutliga utträde inträffade när hon fick vetskap om att hennes syster, Davida, gått bort av en överdos. Hennes pappa föreföll likgiltig inför det som hade skett och hon konfronterade sin far. Enligt Juliana var det faderns fel att Davida dog. Han hade försummat henne, precis som han hade avvisat alla sina barn. ”Med Davida dog också mina band till Familjen och min far” (Jones m.fl. 2007:380).

6.2.3. Livet efter utträdet

Håvard

I direkt anslutning till utträdet upplevde Håvard en kaskad av olika motstridiga känslor. Upprymdhet och osäkerhet. Hopp och rädsla. Lycka och skam (Lillethun 2021:247). Rothbaum menar (1988:205-206, 227-228) att avhopparen i samband med utträdet förlorar sin tidigare identitet, vilken varit förenlig med rörelsens förväntningar och krav och kan betecknas som en gruppidentitet snarare än en autonom och självvald identitet. När Håvard lämnade Familjen visste han inte vem han var: ”När jag lämnade sekten hade jag inte uttryckt, eller ens lyssnat på, mina åsikter på så lång tid att jag knappt mindes att jag någonsin haft några. Min egen

identitet hade skalats bort, lager för lager, tills det inte fanns något mer kvar än ett tomt skal” (Lillethun 2021:13).

Håvard skriver att det svåraste med hanteringen av utträdet var att göra sig fri från rörelsens värderingar, normer och tankesystem. De första åren efter utträdet betraktade han inte rörelsen som destruktiv. ”Jag tänkte inte på, och mindes knappt, det jag tidigare trott på” (Lillethun 2021:12-13,247). Ebaugh och Wright samt Beckford accentuerar (Wright 1988:148;1993:124-125) komplexiteten i att lämna rörelsens tankesystem bakom sig och att det försvårar ett adekvat rollövertagande och identitetsskifte. Vidare medför svårigheten att förändra sin identitet och förvärvandet av en ny roll utanför rörelsen ångest och ett socialt utanförskap.

Håvard upplevde en påtaglig känsla av alienation i förhållande till det omgivande samhället. Under flera år berättade han för sin omgivning att han varit en del av en hjälporganisation och undervisat föräldralösa barn, då han skämdes över sitt förflutna (Lillethun 2021:247). Detta kan förklaras med hjälp av Beckfords teori (Wright 1988:148) som framhåller att avhopparen söker gå in i en roll efter utträdet som motsvarar majoritetssamhällets förväntningar. För Håvard var det betungande att inte kunna hålla sig till sanningen, eftersom han kände sig som en bedragare. Enligt Rothbaum (1988:206) har majoritetssamhället ofta en stigmatiserande syn på rörelsen som individen lämnat, vilket kan förklara varför Håvard inte ville dela med sig av sitt förflutna till omgivningen.

Håvard kände sig vilsen efter utträdet ur Familjen och kände ett behov av att ta kontroll över sitt liv, finna sig själv, stärka sitt självförtroende och bli framgångsrik. För att bli mer självsäker i sociala situationer insåg han att han behövde bli en bättre talare. Han gick med i en internationell organisation som hjälpte människor att bli bättre på att tala inför andra. Hans intresse för personlig utveckling gjorde att han läste självhjälpsböcker och litteratur om ledarskap, samt gick på kurser som lärde ut coaching och retorik. Det ledde till att han började arbeta som coach och lärare. Även om han kände sig nöjd med att han hjälpte människor i sitt arbete som coach, så kände han sig fortfarande som en bedragare eftersom han undanhöll information om hans förflutna och vem han egentligen var (Lillethun 2021:247-254).

Linnéa

Utträdet ur Knutbyförsamlingen förde med sig ett påtagligt tomrum. Trots den mörka tiden i församlingen så saknade Linnéa ändå gemenskapen, och hon är än idag nedstämd över att hon förlorat kontakten med så många från församlingen (Kuling 2020:297, 304). Enligt Rothbaum

(1988:205) ställs den tidigare medlemmen inför en rad bekymmer i anslutning till utträdet, varav frånvaron av den tidigare starka gruppgemenskapen är en av dem.

Efter avhoppet ställdes Linnéa inför vissa problem av social, mellanmännisklig karaktär. Under tiden som medlem i Knutbyförsamlingen hade hon lärt sig att vara öppen med sina innersta tankar och att alltid vara hjälpsam. Detta transparenta förhållningssätt påverkade henne efter utträdet. Hon litade på att alla människor alltid ville väl, men hon upptäckte att hon blev utnyttjad. Linnéa ville vara alla till lags, eftersom det var så hon hade levt i större delen av sitt liv (Kuling 2020:287, 292). Beckford belyser (Wright 1988:148) att den tidigare medlemmen har svårt att avvisa sin tidigare roll och förändra sitt beteende efter utträdet, vilket Linnéa ger uttryck för. Under tiden i rörelsen hade hon sökt blidka andra och leva efter de påbud som ledarskapet dikterat. För Linnéa var det inledningsvis svårt att överge sin tidigare roll och anpassa sin nya roll utifrån den nya kontexten utanför församlingen (cf. Ebaugh & Wright 1993: 124-125). Efter utträdet hade hon även svårt att ingå i nya relationer, då det förelåg en rädsla för att bli kontrollerad och isolerad, vilket är ytterligare en indikation på svårigheten att förändra sin roll till att bli kompatibel med det omgivande samhället.

Celeste

I samband med utträdet uppstod många svårigheter. Hon hade ingen identitet och inget bankkonto. Hon tvingades försöka finna sin nya identitet och upptäcka vad hon själv trodde på efter hon lämnat rörelsen (Jones m.fl. 2007:409), vilket också de andra individerna i denna studie redogör för. Rothbaum beskriver (1988:205-206) det som en svår process att omvandla sin identitet efter att ha lämnat. Ebaugh och Wright (1993:127) framhäver att anammandet av en ny plausibilitetsstruktur i en annan kontext är en komplex utmaning. Den påtagliga känslan av ambivalens inför vad hon ska tro på och hur hon ska orientera sig i tillvaron understryker deras teori.

När Celeste lämnade familjen erhöll hon ett känslomässigt och praktiskt stöd av sin mor och hennes syskon. Hon fick flytta in i hennes mors gästrum tills hon förvärvade en egen bostad. Hon upplevde det som märkligt att bo själv och att besvara på frågor om sitt tidigare liv, samtidigt som det var en frihet att få bestämma över sitt eget liv för första gången. Fast än Celeste ställdes inför en rad utmaningar, så gav hon ändå inte uttryck för några tydliga indikationer på tvivel i relation till utträdet. Snarare insåg hon att avhoppet var det enda rätta beslutet att ta. De emotionella och praktiska stödet som hon fick av sin mor och syster medförde

sannolikt att hanterandet av utträdet underlättades (Jones m.fl. 2007:350-352; cf. Ebaugh & Wright 1993:127; cf. Wright 1988:152-153)

Rothbaum hävdar (1988:206) att avhopparen inledningsvis intar en fientlig inställning mot majoritetssamhället och att det i sin tur leder till en social alienation. Detta strider emot Celeste erfarenheter, då hon tämligen omgående intar ett kritiskt perspektiv gentemot rörelsen i samstämmighet med majoritetssamhället. I hennes redogörelser finns inga tecken på någon antipatisk inställning mot det omgivande samhället. Det beror sannolikt på att hon har ett starkt socialt stöd utanför rörelsen och på hennes tidigare erfarenheter av konkreta missförhållanden i form av våld, försummelse och sexuella övergrepp.

Juliana

Efter utträdet och Davidas bortgång beslutade sig Juliana för att nyttja sin tid till fullo. Hon satte direkt igång med att arbeta och levde väldigt intensivt. Hon ville bevisa för sin far att hon kunde klara sig själv utan honom och Familjen. En frihetskänsla uppenbarade sig och hon visste att hon kunde göra vad hon ville, den enda som kunde stoppa henne var hon själv. Juliana började engagera sig i hjälparbete för barnsoldater och föräldralösa barn i Kongo och Uganda. Efter ett par månader hade hon köpt en ny lägenhet och bil samt skaffat sig ett jobb som föreståndare på en nattklubb i Uganda (Jones m.fl. 2007:383-385). Juliana ger således uttryck för att hon bestämmer och tar ansvar över sitt eget liv efter att hon brutit sig loss från rörelsens kontroll, vilket hon upplever som frigörande. Utträdet ur Familjen resulterade även i vissa utmaningar i form av att förändra sin identitet och anpassa sin världsuppfattning i förenlighet med den rådande kontexten (cf. Rothbaum 205-206, 227-228; cf. Ebaugh och Wright 1993:127).

Julianas intensiva period av arbete syftade också till att fly bort från sina tankar, men hon klarade inte av att hålla uppe den energin. Hon försökte förtränga sina minnen och erfarenheter, men från ingenstans kunde de göra sig påmind. Juliana ville undfly alla sociala sammanhang, för att slippa berätta om sitt tidigare liv. Det förelåg en ständig rädsla för att bli betraktad som avvikande (Jones m.fl. 2007:385). Enligt Beckford (1988:148) är ett sådant förehavande en följd av att den tidigare rollen inte korresponderar med majoritetssamhällets förväntningar.

6.2.4. Hanterandet och bearbetandet av utträdet

Håvard

Håvard hade ställt upp i flera internationella talartävlingar och en dag bestämde han sig för att berätta sanningen om hans förflutna. Han var utled på att låtsas vara någon annan och att ljuga. Innan talet förelåg det en rädsla för att bli stämplad som avvikande av omgivningen och att det skulle påverka hans möjligheter att få vänner och att bli framgångsrik (Lillethun 2021:278-279; cf. Rothbaum 1988:206). Det visade sig att ingen förkastade honom. De positiva reaktionerna på talet och att han berättat sanningen var en stor lättnad. ”Jag kunde ta av mig masken och börja vara *jag*”. Ebaughs teori (Ebaugh & Wright 1993: 124) angående vikten av omgivningens godkännande i förändringsprocessen av sin identitet och roll utifrån den tidigare medlemsrollen kan appliceras på Håvards utsagor. Tidigare hade han försökt anpassa sig efter andra för att passa in. Nu förstod han att han haft fel, alla tidigare försök att transformera sig själv för att bli en bättre människa var lönlöst. Det som krävdes var att finna sig själv, acceptera den han är och ta kontrollen över sitt liv för att få känna sig fri (Lillethun 2021:280-282). I det här skedet lämnar han sitt tillstånd av att befinna sig mellan två sociala världar, för att stegvist närma sig majoritetssamhället, vilket är en svår process (Wright 1988:150-151).

Arbetet som livscoach har bidragit med att han fått en ny gemenskap och en ny mening i tillvaron. Författandet av boken var också en central del av bearbetningsprocessen, då skrivandet hjälpte till med att reflektera över hans erfarenheter, åsikter, värderingar och att finna sin nya identitet. Utan sina ”sektglasögon” som varit påverkade av hjärntvätt, indoktrinering och programmering (cf. Ebaugh & Wright 1993:127) började han läsa de skrifter som han tidigare trott på. En känsla av skam infann sig när han blev medveten om vad han tidigare varit delaktig i. Slutligen förbyttes känslorna till att inbegripa glädje och frihet (Lillethun 2021:14-15, 286).

Även om Håvard kommit till insikt om att livet i Familjen var starkt begränsande, då hans frihet berövats och att livet i rörelsen påverkat hans familjerelationer negativt, så har det även för med sig vissa positiva erfarenheter. Två äktenskap som fört med sig många lyckliga minnen och flera barn, samt många positiva erfarenheter av en varm och god gemenskap (Lillethun 2021:288-289, 293).

Håvard nämner att han ännu inte lyckats bearbeta sitt förflutna helt, vilket ytterligare understryker Beckfords teori (Wright 1988:148). Han söker fortfarande sin identitet och ibland

kan vissa tankar, värderingar och saker han trott på under tiden i Familjen omsluta hans tankar igen, men han känner sig inte beroende av dem längre (Lillethun 2021:15)

Linnéa

Linnéa hade det initialt svårt att förstå sig själv och hitta sin nya roll och identitet (Kuling 2020:286), vilket enligt Rothbaum (1988:227-228) härrör från att avhopparen förlorat sin tidigare gruppidentitet och inser att hen är en unik och autonom individ. Linnéa beskriver det som att det efter utträdet förelåg en känsla av frihet att bestämma över sitt eget liv, men att det var svårt att förstå sig själv. För att råda bot på problemet träffade hon en terapeut, men hon fick inte de verktygen hon behövde. Genom att försöka göra sig förstörd för sin terapeut, kunde hon dock succesivt börja hitta sig själv (Kuling 2020:286-287). Hon upplevde det också som svårt att bli en del av det nya samhället, att bli normal. Hon upptäckte dock att det inte finns något som är ” normalt ” och att alla har ett förflutet, vilket är ett tecken på att hon funnit sin nya identitet och roll utanför rörelsen (Wright 1988:150-151).

Efter Knutbyförsamlingens upplösning stod flera tidigare ledare inom församlingen inför åtal. För Linnéa var rättegången ett avslut på det som tidigare varit. Att få vittna om sanningen och att få se de åtalade i ögonen, samt att bevisa att hon inte längre är lojal mot dem har varit en viktig aspekt av hennes bearbetning (Kuling 2020:291). Linnéa beskriver att musikproduktionen och skrivandet medfört att hon kunnat fylla igen de tomrum och nedstämdhet som utträdet ur församlingen förde med sig. Likaledes har hennes pojkvän varit ett gott stöd i hennes nya tillvaro utanför rörelsen. Skrivandet har också varit avgörande för hennes bearbetning av det förflutna, och hjälpte henne att hantera stressen och hetsätandet efter utträdet (Kuling 2020:286-287, 304-305).

Familjen går i familjeterapi för att bearbeta sina tidigare erfarenheter. Familjrelationen är fortfarande inte helt optimal, då det uppstår konflikter och de har inte lyckats bearbeta alla traumatiska händelser. Syskonrelationen mellan Linnéa och Hampus är inte heller helt läkt. De hierarkiska strukturerna och rollerna som konstituerats inom ungdomsgruppen i rörelsen har varit svåra att bearbeta (Kuling 2020:304).

Celeste

Ett par år efter utträdet medverkade Celeste i media för att offentliggöra hennes egen och hela hennes generations erfarenheter av livet i rörelsen. För att läka och bearbeta sina tidigare erfarenheter beslutade hon sig även för att konfrontera sin far angående hans bristfälliga föräldraskap. Hennes far tillstod att han försummat henne och inte skyddat henne tillräckligt. Vidare uttryckte han en ånger över att han inte förstått att de sexuella övergreppen mot barn utövades (Jones m.fl. 2007:355-357). Celeste accepterade hennes fars samvetsqual, men hon tycker ändå att hans ursäkter inte är tillräckliga. Hon anser att han fortfarande fransäger sig skulden. Trots att han i kraft av att vara vuxen förbisåg sexuella övergrepp mot barn och aldrig kontaktade polisen. Enligt Celeste är det förkastligt att han fortfarande stödjer Familjen ekonomiskt och skyddar de ledare som förespråkade och utövade sexuella övergrepp mot henne och många andra (Jones m.fl. 2007:358-359).

Efter utträdet blev det viktigt för Celeste att förstå hur sekter fungerar och hon började därför studera psykologi och pedagogik på universitet. Socialpsykologin kunde bidra med förklaringar till hur beteenden kunde förändras i samspelet med grupptricket påverkan (Jones m.fl. 2007:351). Celeste är idag stolt över vad hon har åstadkommit. Hon har tagit en examen i psykologi och pedagogik, och arbetar för olika välgörenhetsorganisationer som hjälper utsatta barn tillsammans med sina systrar. Hon har också tillsammans med sina systrar skapat organisationen RISE International, vars syfte är att skydda barn från övergrepp i isolerade och/eller extremistiska sekter (Jones m.fl. 2007:410). Sammantaget tyder detta på att Celeste lyckats tillägna sig en ny roll och lyckats anpassa sig till samhället på ett framgångsrikt sätt (cf. Wright 1988:150-151; Wright 1988:148).

Juliana

Ett halvår efter att Juliana lämnat rörelsen sköljde sig en djup och kvävande sorg över henne. Det blev uppenbart för henne att hon var tvungen att bearbeta sitt förflutna för att kunna gå vidare, vilket överensstämmer med Ebaughs teori (Ebaugh & Wright 1993: 124) som implicerar att den tidigare medlemmen måste bearbeta sin tidigare roll för att konstruera en ny roll och identitet. Davidas död hade tagit mycket hårt på Juliana och hon hade djupa samvetsqual över att hon inte varit ett tillräckligt gott stöd åt Davida. Hon bestämde sig för att sluta på jobbet och resa till Grekland för att träffa Davidas mor och ta farväl av sin döda syster (Jones m.fl. 2007:386).

För Juliana var det, liksom för Celeste, essentiellt att konfrontera sin far. Hon bestämde sig därför för att besöka sin far i kollektivet. Det gjorde henne nervös att träffa alla medlemmar när hon var en del av systemet. Följande citat belyser hennes avståndstagande emot rörelsen: ”Alla där inne bar en falsk fasad, som påminde mig om stället i Bibeln, där hycklare kallas för vitkalkade gravar, fulla av dödas ben. Jag visste att de läppar som nu log hjärtligt och välkomnade oftare användes till böner mot sådana som min syster och mig för att vi sa sanningen” (Jones m.fl. 2007:393).

När Juliana träffade sin far överlämnade hon ett brev från Davidas mor och började kritisera hans bristfälliga föräldraskap och ifrågasätta hur han fortfarande kunde vara med i Familjen (Jones m.fl. 2007:394-403). Förut hade hon åtrått sin pappas kärlek och gjort vad som helst för att få hans bekräftelse. Idag säger hon sig känna en likgiltighet inför honom. Även om det går att skönja en viss bitterhet i hennes utsagor. ”Han försöker fortfarande säga att han älskar mig, men det påståendet är svårt att ta till sig. Han förkunnar kärlek, men av hans eget liv att döma vet han inte vad kärlek är. Om det är att vända sina barn ryggen och blunda för deras smärta, om det är att hellre låta dem dö än att se till deras bästa, om det är att kalla den som begår övergrepp anhörig medan man demoniserar offren, sitt eget kött och blod, om det är att vägra acceptera deras egna val i livet och vägra att känna stolthet över vad de åstadkommer, då är pappa sannerligen fylld av kärlek” (Jones m.fl. 2007:403).

Idag har Juliana lyckats förvärva en ny roll och lyckats integrera sig i samhället (cf. Wright 1988:150-151; Wright 1988:148). Precis som Celeste och hennes andra systrar är hon delaktig i olika hjälporganisationer. Hon har bland annat varit med och grundat organisationen RISE International tillsammans med hennes systrar (cf. Wright 1988:147). Idag följer hon även sina drömmar om att bli skribent och studerar psykologi (Jones m.fl. 2007:410).

6.3. Del 3- Sammanfattning av de mest centrala slutsatserna

I analysen av empirin framkommer det att utträdesprocessen är en komplex, ambivalent, emotionellt betungande och gradvis process. Det gick att utläsa att det som i huvudsak medförde till att utträdesprocessen upplevdes som svår var rädslan att förlora vänner och familj i rörelsen samt att lämna rörelsens tanke-system bakom sig. För samtliga individer infann sig ett påtagligt tvivel gentemot rörelsen långt innan det definitiva utträdet verkställdes. De inledande tvivlen innefattade i synnerhet kritiska tankar gentemot ledarskapet och rörelsens doktriner och dess föreskrivna praktiker. Dessa initiala tvivel samverkade med andra problematiska

omständigheter för individerna i relation till livet i rörelsen. Individernas slutliga utträde var emellertid en följd av vissa kritiska skeenden och händelser. Samtliga utträden överensstämde med att individerna upplevde en rollkonflikt, vilket innebar att de inte längre kunde motivera att efterleva medlemsrollen eftersom medlemmarnas, ledarskapets och rörelsens förväntningar och krav inte motsvarade deras vilja att åtlyda dessa förpliktelser. Studien belyser även att det är centralt för avhopparen att inneha ett socialt stöd när det slutliga utträdet fullbordas. För avhopparen är det essentiellt att ventilera sina tvivel med andra personer och att få de kritiska tankarna bekräftade.

Angående individernas redogörelser av deras hantering av utträdet och den efterföljande bearbetningsprocessen förelåg det både likheter och skillnader, vilket medförde svårigheter att dra några generella slutsatser. Samtliga individer beskrev det som att de efter utträdet hamnade i ett tillstånd av identitetsförvirring och att de hade svårt att acklimatisera sin nya roll i relation till det omgivande samhället. Som en konsekvens av detta erfor de en rädsla för att betraktas som avvikande och upplevde en känsla av social alienation. Det förelåg flera faktorer som gjorde att individerna lyckades bearbeta sitt förflutna och träda in i majoritetssamhället på ett adekvat sätt. Dessa faktorer innefattade: (1) Nå insikter om sig själv och rörelsen för att kunna gå vidare och inta en ny roll som är i samklang med majoritetskulturen, (2) konfrontera och ge uttryck för sina känslor gentemot de som förorsakat lidande och besvär i rörelsen, (3) ingå i nya sociala och meningsfulla gemenskaper utanför rörelsen.

Även om det gick att utläsa att samtliga är tillfreds med sin nya tillvaro, så medgav Håvard och Linnéa att de fortfarande inte har bearbetat sitt förflutna till fullo, då rörelsens tankesystem och vissa rollkaraktärsticker fortsatt påverkar dem i en viss utsträckning.

7. Avslutande diskussion och slutsatser

Under följande rubrik kommer huvudresultaten som presenterats i resultat- och analysavsnittet att belysas och diskuteras i förhållande till tidigare forskning. Resultatet kommer även att diskuteras i en generaliserande och sammanfattande anda, där de mest centrala slutsatserna åskådliggörs. Det kommer även att presenteras en material- och metoddiskussion samt förslag på vidare forskning.

7.1. Hur ser utträdesprocessen från den ny religiösa rörelsen ut?

Analysen av empirin har belyst komplexiteten i utträdesprocessen. Det förekommer ofta flera orsaker och faktorer som samvarierar innan det slutgiltiga utträdet fullbordas. Studien har även påvisat att utträdesprocessen från en nyreligiös rörelse är en gradvis process som inledningsvis karaktäriseras av en längre period av tvivel, vilket överensstämmer med majoriteten av tidigare forskning som presenterats i uppsatsen gällande utträdesprocesser.

Individernas initiala tvivel kan framför allt härledas till mellanmänskliga konflikter, i huvudsak gentemot ledarskapet, och en bristande tilltro till rörelsens dogmer och praktiker (cf. Wright 1988:147, 150). Detta överensstämmer med Pannofino och Cardanos (2017:16-20) forskning som påvisar att förlusten av tron på rörelsens trossystem och en tilltagande skepticism gentemot ledarskapet som förkunnar läran ofta leder till ett avhopp. Samtliga individer omvärderade dock inledningsvis sina tvivel, vilket medförde att de inte tog beslutet att lämna rörelsen. För Linnéa och Håvard innefattade omprövningen faktorer som fasa för repressalier, rädsla för utfrysning från gemenskapen och en omvärdering av sina tidigare tvivel gentemot rörelsens dogmer. Celeste, Håvard och Juliana gav uttryck för en rädsla över att lämna den enda tillvaron som de känt till. Celeste var även oroad över att förlora kontakten med sina vänner i rörelsen och att hamna i konflikt med hennes far.

För samtliga, utom Celeste, krävdes flera försök eller beslut att lämna rörelsen, vilket är en ytterligare indikation på att utträdet ofta är en komplex, känslös och stegvis process. Lalich och McLaren hävdar att (2018:106) ett utträde är en traumatisk och smärtsam upplevelse och att det därför ofta krävs flera försök att lämna rörelsen. Författarna menar att (Lalich & McLaren 2018:106-109) det som framför allt försvårar utträdesprocessen är uppbrottet med vänner och familj i rörelsen och att lämna rörelsens ideologiska tankesystem bakom sig, vilket är i enlighet med individernas redogörelser för sina utträden.

Individernas tidigare tvivel inverkade på beslutsfattandet att lämna rörelsen. Det slutliga utträdet från rörelsen inträffade dock i samband med vissa kritiska skeenden och händelser i subjektets liv, vilka kan betecknas som vändpunkter. Alla utträden kunde förklaras med hjälp av Bromley och Shupes rolluträdesteori och som en konsekvens av ett succesivt minskat engagemang i förhållande till rörelsen. Håvard's avhopp var en följd av en rollkonflikt med en ledare i rörelsen. Han utsattes för omfattande psykisk exploatering och var totalt maktlös. Ledarens auktoritära ledarskapsstil medförde att han inte längre kunde leva upp till de förväntningar och förpliktelser som ålades honom, vilket slutligen gjorde att hans engagemang för rörelsen avtog. Linnéas utträde var en konsekvens av en rollkonflikt som succesivt intensifierades i samband med att hon betraktade ledarna i församlingen som hycklare och förtryckare, samt att hon gradvis började förlora sin tilltro till rörelsens dogmer och Gud. Celeste lämnade rörelsen efter att ledarskapet beslutade att hennes vän inte längre fick bo kvar i kollektivet, eftersom han inte längre var en aktiv medlem. Denna händelse resulterade i en rollkonflikt, då hon insåg att hon och hennes barn inte kunde vara delaktiga i en rörelse med destruktiva doktriner och maktfullkomliga ledare som godtyckligt styrde över deras liv. Juliana hade under en längre period tvivlat på rörelsens dogmer och ledarskapets föreskrifter och dessa tvivel intensifierades i samband med Celestes utträde, vilket gav henne ytterligare kritiska perspektiv på rörelsen. Julianas definitiva utträde kan härledas till hennes skuldbeläggande av hennes far i samband med att hennes syster gått bort i en överdos. Tidigare hade hon sett upp till sin far, men han började gradvis förlora sin position som en signifikant andre i hennes liv och därmed förlorade hon sin motivation till att efterleva sin medlemsroll.

Något som var tydligt i samtliga individers utträden var att de i anslutning till utträdet konverserade med andra om sina kritiska perspektiv och tvivel gentemot rörelsen (cf. Wright 1988:150-151). Detta är i enlighet med Liedgren Dobronravoffs (2007:165-166) forskning som påvisar att avhopparen prövar sina tvivel genom att diskutera med andra angående sin skepticism. Vidare menar Liedgren Dobronravoff (2007: 200-201) att kritiken kan få en avgörande effekt om den ventileras i samband med att individen befinner sig i en kontext där hen är nära att lämna rörelsen. Likaledes går det att applicera Frisks forskningsresultat (2017:211), som framhåller att ökade kontakter med majoritetssamhället samt att ha vänner och familj utanför rörelsen underlättar fullbordandet av utträdet. Detta understryker betydelsen av att ha ett socialt stöd i anslutning till avhoppet.

7.2. Hur hanterar och bearbetar avhopparna sitt utträde?

Efter att avhoppet realiserats ställdes individerna inför ett antal olika utmaningar. En frihetskänsla över att få bestämma över sitt eget liv infann sig, vilket både uppfattades som positivt och komplicerat eftersom friheten att bestämma över sitt liv länge varit begränsat (cf. Rothbaum 227-228). Individerna uppvisade såväl likheter som skillnader i deras bearbetning och hantering.

Samtliga redogjorde för vad som kan betecknas som en identitetsförvirring efter att de lämnat rörelsen. Lalich och McLaren menar att (2018:114) ett avhopp från en nyreligiös rörelse medför en förlust av sin tidigare identitet, eftersom individens identitet är tätt sammanfogad med rörelsens värde-, norm- och tanke-system. Detta korresponderar väl med samtliga individers erfarenheter. Efter utträdet gick det även att utläsa att individerna befann sig i ett tillstånd som Ebaugh och Wright samt Liedgren Dobronravoff (1993:127; 2007:168-170) betecknar som floating. De upplevde svårigheter att tillägna sig en ny plausibilitetsstruktur som var i samklang med majoritetssamhällets dito, då rörelsens tanke- och normsystem fortsatt påverkade deras världsuppfattning och beteendemönster (cf. Ebaugh & Wright 1993: 127; Liedgren Dobronravoff 2007:168-170), och de beskrev att de i ett inledande skede varken kunde identifiera sig fullt ut med sin tidigare grupp eller det omgivande samhället (cf. Rothbaum 1988:205-206). I samband med utträdet upplevde de en social alienation och en oro för att betraktas som avvikande i majoritetssamhällets ögon, vilket är i linje med Frisks studie (2017:211-214), där det framförs att tidigare medlemmar i nya religiösa rörelser ofta upplever ett socialt utanförskap. Frisk hävdar att (2017:211-214) den tidigare medlemmen ofta erfar en känsla av att tillhöra en elit och att det försvårar inträdet i den nya gemenskapen i samhället. Några sådana resonemang påträffades inte i individernas utsagor, dock redogjorde samtliga för upplevelsen att vara onormal eller annorlunda, vilket också Frisk nämner som ett vanligt fenomen efter utträdet. Det går även att utläsa att Celeste inte upplevde ett lika påtagligt socialt utanförskap som de andra, vilket troligen hör samman med att hon erhöll ett omfattande socialt, känslomässigt och praktiskt stöd tämligen omgående efter avhoppet. Detta understryker Frisks (2017:211) resonemang angående vikten av att ha ett solitt socialt stöd i samband med utträdet. Möjligen var det också därför som Celestes utträde från rörelsen präglades av en mindre grad av ambivalens i jämförelse med de andra individerna.

Utifrån analysen av empirin framkom det att de förekom flera faktorer som var viktiga i bearbetningsprocessen efter utträdet. Att bearbeta sin tidigare roll som medlem var en viktig

aspekt för att gå vidare och konstruera en ny roll och identitet (cf. Ebaugh & Wright 1993: 124). Samtidigt går det att hävda att konstruerandet av en ny identitet innebär en revidering av jaget snarare än att hela ens tidigare identitet förkastas. Alla individer förhåller sig således fortfarande till sina tidigare erfarenheter, medlemsroller och identiteter även efter utträdet. Det föreföll vara essentiellt att offentliggöra sina erfarenheter som tidigare medlem i bearbetningsprocessen. Att komma ut och vara transparent i berättandet om sitt förflutna var något som inträffade en relativt lång tid efter utträdet. Dessa offentliggöranden kunde uttryckas i flera olika kontexter. Celeste presenterade hennes egen och hennes generations erfarenheter av livet i rörelsen i media. Håvard berättade om sitt förflutna i en internationell talartävling, och den positiva responsen på hans öppenhet medförde att hans tidigare identitet, som fortfarande är en central del av hans subjekt, accepterades och han kunde därmed fortsätta delge sina erfarenheter. Samtliga individer redogjorde också för sina erfarenheter, tankar och känslor i relation till livet i rörelsen genom publiceringen av de analyserade böckerna.

Det framkom med tydlighet att det var substantiellt att tillägna sig en förståelse av sig själva och rörelsen för att kunna gå vidare och inta en ny roll som tidigare medlem (cf. Ebaugh & Wright 1993: 124). Att gräva i det förflutna och att förändra jaget beskrevs som en uppskakande process, men gav också utrymme för produktivitet (cf. Rothbaum 1988:207). För Håvard hjälpte författandet av boken att reflektera över sina erfarenheter, värderingar och åsikter samt att finna sin nya identitet och att nå insikter om hur han kunde vara en del av rörelsen under en så lång period av livet. Linnéa berättar att musikproduktionen och skrivandet hjälpt henne i bearbetningen av sitt förflutna. Hon träffade även en psykolog med anledning av att hon sökte finna sig själv efter utträdet. Det skulle emellertid visa sig att hon inte fick den hjälp hon behövde, men genom hennes försök att förklara sig för hennes psykolog lyckades hon gradvis att förstå sig själv. Detta stämmer överens med Lalich och McLaren's forskning som påvisar att (2018:127) många psykologer har bristande kompetenser när det gäller behandlingen av patienter som utträtt från nyreligiösa rörelser. Celeste började studera psykologi och pedagogik på universitet för att tillskansa sig en förståelse för nya religiösa rörelser's dynamik. Lalich och McLaren menar att (2018:135) många tidigare medlemmar bearbetar sina erfarenheter genom att utbilda sig och läsa på om hur nya religiösa rörelser fungerar och påverkar människor psykiskt.

För samtliga infann sig ett behov av att få upprättelse, konfrontera och att uttrycka sina känslor gentemot de som enligt berättarna varit orsaken till att tillvaron i rörelsen varit svår. Både Celeste och Juliana konfronterade sin far, eftersom de ansåg att han avvisat dem under sin

uppväxt och aldrig beskyddat dem från sexuella övergrepp och andra missförhållanden. De kunde inte förlåta honom, då han dels fortfarande är med i rörelsen och aktivt sympatiserar med rörelsens ledare, dels inte i någon beaktansvärd utsträckning tillstår sitt bristfälliga föräldraskap. Enligt Frisk (2017: 208-209,211-214) är det en relativt vanlig företeelse att barn och unga i nyreligiösa rörelser avvisas. Det finns en tendens att föräldrarna ger företräde åt rörelsen på bekostnad av barnen, vilket även Celeste och Juliana ger uttryck för i sina redogörelser. För Linnéa var hennes delaktighet som vittne i rättegången mot några av ledarna i församlingen en viktig del i hennes bearbetningen av det förflutna. Att få tillkännage sina erfarenheter och få se de åtalade i ögonen, samt att påvisa att hon inte längre sympatiserar med hennes tidigare ledare har underlättat läkningsprocessen.

Även om narrativen huvudsakligen dominerades av negativa erfarenheter i rörelsen, så redogjordes det också för en del positiva erfarenheter. Dessa inbegrep främst den goda gemenskapen inom rörelsen. Detta är något som även Frisk (Frisk 2017:184-185, 217-218) lyfter fram i sin studie. Något som dock differentierar sig från Frisks studie är att somliga avhoppare redogör för att de, med bakgrund av sina tidigare erfarenheter, tillägnat sig en acceptans för olika religioner och tagit med sig vissa etiska normer in i den nya tillvaron i majoritetskulturen. Individerna i denna uppsats nämner inget av detta, snarare innehar de ett avståndstagande förhållningssätt gentemot rörelsens normer.

Det förelåg flera utsagor som gav indikationer på att individerna är nöjda med sin nuvarande tillvaro, även om framför allt Håvard och Linnéa också beskriver att vissa aspekter från tiden i rörelsen fortfarande påverkar dem. Både Linnéa och Håvard beskriver att de inte längre betraktar sig själva som socialt avvikande och att de lyckats finna sin identitet, även om Håvard berättar att han fortfarande söker sin identitet och att det ibland uppstår tankar och värderingar som varit förenliga med rörelsens tankesystem. Han menar dock att han inte längre är beroende av dem. Linnéa förtäljer att de hierarkiska strukturerna och de tidigare rollerna i rörelsen fortsatt påverkar henne och hennes familjrelation. Detta illustrerar att vissa aspekter av rörelsens tankesystem och dess medföljande rollkaraktäristiker tenderar att hänga kvar en lång tid efter utträdet (cf. Ebaugh & Wright 1993: 124-125; cf. Wright 1988:148).

Celeste och Juliana är bland annat verksamma i diverse olika hjälporganisationer, däribland RISE International som arbetar för att skydda barn från övergrepp i isolerade och/eller extremistiska sekter. Båda systrarna arbetar och har fullföljt eller fullföljer sina respektive utbildningar. Detta pekar på att de lyckats akklimatisera sig i majoritetssamhället och tillägnat sig nya roller (cf. Wright 1988:150-151; Wright 1988:148). Bromley och Shupe påstår (Wright

1988:147) att avhoppare gärna engagerar sig i att hjälpa andra individer som befinner sig i eller har lämnat destruktiva rörelser. Vidare menar de att delaktigheten i hjälporganisationer är ett effektivt sätt att hitta nya sociala förbindelser och finna en ny identitet och mening i livet. Liedgren Dobronravoff betonar att (2007:201) det är viktigt för många avhoppare att ingå i nya gemenskaper för att betrakta sitt engagemang i rörelsen som meningslös, vilket även denna studie påvisar.

Enligt Wright (Ebaugh & Wright 1993:127) är det sällsynt att avhoppare återger ett narrativ som implicerar hjärntvätt, och de som framför allt hävdar att de blivit utsatta för hjärntvätt är de som genomgått en avprogrammering och som inte lämnat rörelsen frivilligt. Denna studie skiljer sig från Wrights teori. Hjärntvätt och indoktrinering var ett återkommande tema i berättelserna, i synnerhet i Håvard's och Celestes redogörelser. Pannofino och Cardano menar att (2017:2-3) avhoppare från nyreligiösa rörelser tenderar att anamma ett fångenskapsnarrativ, vilket innefattar ett narrativ som är i samstämmighet med majoritetssamhällets antaganden gällande nya religiösa rörelser's indoktrinerings- och hjärntvättsmetoder. Måhända är hjärntvättsnarrativet ett medvetet eller omedvetet försök att rättfärdiga sitt engagemang i rörelsen och ett effektivt sätt att konstruera ett narrativ som överensstämmer med majoritetssamhällets förväntningar (cf. Wright 1988:148). Troligtvis är narrativen påverkade av deras nuvarande sociala sammanhang och lojaliteter med majoritetssamhället (cf. Frisk 2017: 29-30, 64-66; cf. Nilsson 2019:237). Oavsett vilket, så går det att utläsa att samtliga lämnat den nyreligiösa rörelsen och lyckats anpassa sig i den nya kontexten och i varierande grad fortsatt bearbetar sitt förflutna.

7.3. Material- och metoddiskussion

Den metod som använts är av innehållsanalytisk karaktär och har tillämpats på individers livshistorier. Nyttjandet av den livshistoriska metoden motiverades främst med avseende på att den tar berättelsens innehåll i beaktande och besvarar sådant som inbegriper vad som hände vid ett givet tillfälle och vilka erfarenheter som berättaren redogör för, vilket korresponderar väl med studiens forskningsfrågor. Metoden har emellertid både sina styrkor och svagheter. Johansson hävdar att (2005:290) ett ensidigt fokus på berättelsens innehåll ofta blir alltför beskrivande och att tolkningarna tenderar att bli triviala och ytliga. Denna studie kan i viss mån beskyllas för att hemfallit åt den fällan. Samtidigt hävdar jag att studiens resultat situerats i en intressant dialog med och relaterats till relevant tidigare forskning och teoretiska perspektiv. Johansson menar att (2005:220,289-290) ett inkluderande av berättelsens form är att föredra,

då ett sådant förfarande bidrar med en djupare och mer nyanserad förståelse av berättelserna. Ett ökat fokus på berättelsens form och dess språkliga aspekter, som exempelvis ordval, metaforer och värderande kommentarer, hade således kunnat tillföra en ytterligare dimension till studien. Detta med bakgrund mot det antagandet att det föreligger mer eller mindre subtila budskap bakom de skrivna orden.

Johansson betonar vikten av att (2005: 223-224,286-287,323) beakta de interpersonella och kontextuella aspekterna i relation till konstruktionen av berättelserna. Berättelsen skall förstås som att den är producerad i ett socialt samspel mellan berättaren och läsaren. Utifrån ett sådant perspektiv är det rimligt att anta att berättaren konstruerar ett narrativ som appellerar till läsarnas intresse och förståelse av ämnet. Likaledes är det troligt att författarna selektivt undanhåller eller lyfter in vissa aspekter, och överdramatiserar vissa händelser så att de får en sensationell karaktär. Detta för oss in på frågan om sanningsanspråk: vad kan vi egentligen fastställa som sanning? Jag anser att Frisk har en förnuftig inställning till detta spørsmål. Hon uttrycker att det är i människans natur att, medvetet eller omedvetet, förvränga sanningen i en viss utsträckning. Frisk menar också att berättelser präglas av selektiva urval och subjektiva tolkningar konstituerade i förhållande till individens nuvarande sociala sammanhang och meningssystem (Frisk 2017: 29-30, 64-66).

Att analysera narrativ är alltid en tolkande process. Det är alltid forskaren som tolkar materialet och ansvarar för den forskning som publiceras, och denna tolkning görs utifrån ens egna erfarenheter, förförståelser och position (Bergström & Boréus 2018:32; Johansson 2005:28). För att främja studiens transparens och reliabilitet har jag inkluderat rikligt med citat och varit tydlig med referenshanteringen i analysen. Detta har bidragit med att läsaren delgetts möjligheten till att kunna bedöma de tolkningar och resultat som förekommer i studien.

Om en intervjumetod tillämpats hade flera riktade frågor angående utträdes- och bearbetningsprocessen kunnat införlivas. Likaledes hade en intervjumetod medfört möjligheten att ställa följdfrågor på eventuella motsägelser i relation till informanternas utsagor. Samtidigt öppnade den innehållsanalytiska metoden -som användes i analysen av böckerna- upp för möjligheten att få en mer djupgående och nyanserad kontextualisering av forskningsfrågorna. Det är även plausibelt att anta att författarna noga tänkt igenom vad de ska skriva och därmed har böckerna präglats av detaljerade beskrivningar angående det för studien relevanta spørsmålen. Dessutom hävdar jag att berättarna berör de teman som jag intresserat mig för i en tillräckligt stor utsträckning för att kunna besvara forskningsfrågorna på ett tillfredsställande sätt.

7.4. Förslag på vidare forskning

De resultat som producerats i denna studie är avhängigt flera faktorer, som exempelvis forskarens förståelser, vilken teoretisk referensram som använts och vilken analysmetod som nyttjats (Johansson 2005: 314). Det hade således varit intressant om andra teoretiska perspektiv tillämpats i en liknande studie som denna. Ett annat förslag är att utföra en liknande studie, men med en mer utpräglad komparativ ansats och inkludering av flera nya religiösa rörelser. Det skulle kunna påvisa huruvida det föreligger vissa likheter eller skillnader i avhopparens erfarenheter, beroende på vilken rörelse hen varit medlem i. Även om jag i denna studie i viss mån jämfört och generaliserat, så skulle en ökad tonvikt på just de komparativa aspekterna kunna bidra med ökade insikter. Ett ytterligare förslag är att utforma en studie som inkluderar både inträdes- och utträdesprocessen. Detta hade varit intressant med avseende på att inträdes- och utträdesprocessen ofta är en sammanhängande process (Wright 1988:144).

En svaghet med studien är att endast fyra individers livshistorier blivit föremål för analys. Det var en nödvändig avgränsning med avseende på den tidsbrist som förelåg i relation till arbetet med studien. En forskare som har längre tid på sig att utföra en studie av detta slag skulle med fördel kunna inkludera flera självbiografier/memoarer i sitt arbete, det skulle öka generaliserbarheten. Desto fler individers berättelser som analyseras ju högre sannolikhet är det att nå ökade insikter om själva utträdes- och bearbetningsprocessen.

8. Referenser

- Björk, Staffan. Memoarer. *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.www.bibproxy.du.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/memoarer>. (Hämtad 2023-04-24).
- Boréus, Kristina & Bergström, Göran (red.) (2018). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan
Lund: Studentlitteratur
- Ebaugh, Helene Rose & Wright, Stuart A. (1993). Leaving New Religions. I Bromley, David G. & Hadden, Jeffrey K. (red.) (1993). *Religion and the social order. Vol. 3, The handbook on cults and sects in America, (P. B)*. Greenwich, Conn.: Jai Press.
- Frisk, Liselotte (2007). *De nya religiösa rörelserna - vart tog de vägen?: en studie av Scientologi-kyrkan, Guds Barn, Hare Krishna-rörelsen, Moon-rörelsen och Bhagwan-rörelsen och deras utveckling över tid*. Nora: Nya Doxa.
- Frisk, Liselotte (2017). Jag har levt hela mitt liv i en verklighet som inte finns: före detta medlemmar i kontroversiella religiösa grupper ger sina perspektiv. I Frisk, Liselotte, Nilsson, Sanja & Åkerbäck, Peter (2017). *Guds nya barnbarn: att växa upp i kontroversiella religiösa grupper*. Första upplagan Stockholm: Dialogos.
- Frisk, Liselotte, Nilsson, Sanja & Åkerbäck, Peter (2017). *Guds nya barnbarn: att växa upp i kontroversiella religiösa grupper*. Första upplagan Stockholm: Dialogos.
- Johansson, Anna (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Jones, Celeste, Jones, Kristina & Buhring, Juliana (2007). *De oskuldsfulla: [tre systrars berättelse om sin uppväxt i den religiösa sekten Familjen och om deras flykt från detta liv]*. Malmö: Bra böcker.
- Kuling, Linnéa (2020). *Knutbyflickan: livet i sektens innersta krets*. [Stockholm]: Storytel Publishing.

Lalich, Janja & McLaren, Karla (2018). *Escaping utopia: growing up in a cult, getting out, and starting over*. New York: Routledge

Liedgren Dobronravoff, Pernilla (2007). *Att bli, att vara och att ha varit: om ingångar i och utgångar ur Jehovas vittnen i Sverige*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2007.

Lillethun, Håvard (2021). *Instängd: mina år i sekten Guds barn och hur jag blev fri*. Stockholm: HarperCollins.

Nilsson, Sanja (2019). *Performing perfectly: presentations of childhood in Knutby Filadelfia before and after the dissloution of the congregation*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2019.

Pannofino, Nicola & Cardano, Mario (2017). Exes speak out, Narrative of Apostasy: Jehovah's Witnesses, Scientology and Soka Gakkai. I *International Journal for the Study of New Religions*. Vol. 8. No. 1, pp. 1-26.

Rothbaum, Susan (1988). Between two worlds: Issues of Separation and Identity after Leaving a Religious Community. I Bromley, David G. (red.) *Falling from the faith- Causes and Consequences of Religious Apostasy*. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.

Självbiografi. *Nationalencyklopedin*. <http://www-ne-se.www.bibproxy.du.se/upplagsverk/encyklopedi/lang/själviografi> (Hämtad 2023-04-24).

Wright, Stuart A. (1988). Leaving New Religious Movements: Issues, Theory, and Research. I Bromley, David G. (red.) (1988). *Falling from the faith: causes and consequences of religious apostasy*. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.

Wright, Stuart A. (2007). The Dynamics of Movement Membership: Joining and Leaving New Religious Movements. I Bromley, David G. (red.) *Teaching new religious movements*. Oxford: Oxford University Press.

